

UN IMPORTANT DOCUMENT DESPRE REALITĂȚILE ETNO-FOLCLORICE BIHORENE DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

VIOREL FAUR
BARBU ȘTEFĂNESCU

Factor esențial în păstrarea specificului național, cultura materială și spirituală creată de locuitorii satelor constituie una din dimensiunile importante ale vieții poporului nostru, care se impune a fi studiată cu rigoare și dintr-o perspectivă actuală, pentru a-i fi restituite adevăratele semnificații.

Îndeobște este cunoscut faptul că una din cele mai originale, interesante și viabile culturi orale a înflorit în mediul rural românesc, realitate care a reținut atenția multor cercetători străini. Conservarea, prin intermediul unor tradiții de certă valoare, a fost o condiție a menținerii în universul spiritual rural, a elementelor de permanență, a ceea ce era caracteristic pentru creația populară anonimă.

Pentru a reconstitui cât mai temeinic expresiile multiple ale spiritului creator al țăranilor bihoreni este necesară parcurgerea tuturor documentelor care includ date primare și comentarii de factură etnografico-folclorică. Sub acest raport, considerăm ca fiind imperioasă publicarea acelor mărturii documentare care conțin un revelator material factologic, care printr-o interpretare adecvată, permite descifrarea unor adevăruri fundamentale despre orizontul spiritual al satului românesc. Este și cazul răspunsurilor învățătorului Vasile Sala (din Vașcău) la „chestionarul” din anul 1893 al lui Nicolae Densușianu. Corespondența cu privire la această chestiune, dintre cei doi, a fost publicată în numărul precedent al anuarului *Biharea*¹. În partea introductivă, de prezentare a celor opt scrisori trimise de Vasile Sala lui Nicolae Densușianu, se formulează aprecierea că: „nici un alt document arhivistice din secolul al XIX-lea nu conține informații atât de bogate și de utile pentru înțelegerea psihologiei și obiceiurilor locuitorilor, a îndeletnicirilor și credințelor acestora, precum și a toponomiei și onomasticii sud-bihorene”².

¹ Viorel Faur, *Din corespondența folcloristului bihorean Vasile Sala cu Nicolae Densușianu*, în *Biharea*, 1979—1980, Oradea, 1980, p. 429—439

² *Ibidem*, p. 430

Din cuprinsul corespondențelor aflăm care au fost procedeele practicate de V. Sala pentru „culegera datelor”³, cu scopul de a răspunde cât mai exact și cuprinzător la întrebările din amintitul chestionar. El mărturisește că a respectat autenticitatea informației, care a fost consemnată direct de la sursă: „cum mi-a zis talpa țării, opinca, astfel am scris, fără a forța”⁴, adică fără a-i determina pe țărani să ofere răspunsuri orientate de cercetător într-un anume sens, deci prestabilite. Aria de investigație a fost Vașcăul și satele din împrejurimi, dar V. Sala a efectuat asemenea demersuri în părțile Hălmagiului și ale Beiușului⁵, lărgindu-se astfel zona de cuprindere a anchetei în discuție, pentru că realmente chestionarul lui N. Densușanu era conceput după criteriile unei formule de acest fel.

De remarcat că Vasile Sala a dovedit un neîndoielnic interes față de calitatea datelor culese și, ca atare, n-a „cruțat chiar și spese pe lângă ostăneală, de am mers — precizează el într-o scrisoare din 23 ianuarie 1894 —, ici, colea, prin comunele din apropiere”. Era perfect conștient de faptul că ar fi fost și mai concludentă adîncirea cercetării, declarînd că „ar trebui o viață de om întreagă să culegi datele etc. din comună și doară nici atunci nu ai muri putînd să zici că: „le-am cules pe toate”⁶. Așadar, a depus mari eforturi pentru a oferi o informație veridică la întrebările din chestionar, după cum rezultă și din documentul pe care-l reproducem ca *anexă* la aceste considerații.

Din cele afirmate se poate constata că în probleme de metodă Vasile Sala a acționat cu pricepere și responsabilitate — raportate la momentul cînd a adunat informația, deci la finele secolului trecut, cînd numai arareori s-a atins o cotă maximă de rigoare științifică —, ceea ce conferă manuscrisului său o valoare documentară de necontestat, idee care se degajă și din analiza fondului său istorico-etnografic.

Aspectele istorice care prezintă interes pentru cercetătorul contemporan sînt presărate în diferite părți ale documentului, ele neconstituind o preocupare specială a lui Vasile Sala, ci datorîndu-se manierei în care a fost structurat chestionarul, a cărei finalitate consta nu în cunoașterea istoriei epocii moderne, ci a unor tradiții istorice. Cu toate acestea V. Sala — care își începuse activitatea de folclorist și dispunea de informații despre viața țăranilor din satele la care se referă — concepe răspunsuri care sînt de un real folos și pentru istoric, regretabil fiind faptul că acestea sînt prea restrinse.

Ne-au reținut, deci, atenția mențiunile despre una din practicile de apărare a locuitorilor în fața adversităților, din vremi imemorabile și pînă în evul mediu. Este vorba de refugiul în peșteri, extrem de numeroase în zona Vașcăului, în caz de primejdie, după cum reiese din

³ *Ibidem*, p. 433.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 436.

⁶ *Ibidem*.

aprecierea că pe „vremea răutăților, spun bătrînii că au locuit prin peșteri spre a-și salva viața”⁷. Mai amănunțită este relatarea în legătură cu utilizarea, în scopul amintit, a peșterii la „Cuci” din hotarul satului Poiana: „Aici spun bătrînii că în răutăți s-au ascuns oamenii cu vitele lor. Trăiau numai din lapte, lăsau caprele, oile și vacile pe „hoance” (locuri ascunse) noaptea, iar ziua ședeau cu ele închise în acea peșteră să nu-i afle vrășmașii”⁸. Devine evident că tradiția orală a conservat o realitate semnificativă și de o lungă valabilitate în timp, care merită reliefată cu deosebire. Aceasta cu atît mai mult, cu cît „pe la păduri, pe sub dealuri, sunt tot sate românești”⁹, situație demografică caracteristică depresiei Beiușului, dar și altor spații românești.

Elementele de natură socială sînt parcimonios menționate în document. Astfel, aflăm că „mai lotromani sînt (locuitorii — n.n.) din Măgura, Valea Neagră, Colești, Cimp și Ghighișeni”¹⁰. Haiducia, ca formă a revoltei sociale, mai era încă viabilă în sudul Bihorului, chiar și la finele secolului al XIX-lea. Oficialitățile: ispani, brăul etc., sînt considerate „lăcuste (răul pe popor)”¹¹.

Confirmări documentare aduc și însemnările despre armele descoperite în buza „Rîșorului” din satul Poiana¹². În mai multe locuri au fost depistate „lânci, săbii, pumnale, cuțite” despre care „bătrînii” afirmă „că sînt din 1848”. Aceste aserțiuni sînt adevărate, deoarece în zona Vașcăului au avut loc, în timpul revoluției de la 1848—1849, diferite acțiuni ale trupelor maghiare care staționau în zonă și care efectuau dese incursiuni în zona Zarandului, pentru a diminua rezistența apărătorilor Munților Apuseni.

Mai bogată este informația specific etnografică, importantă pentru cercetătorul care are în vedere lumea satului din zona Beiușului în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. O parte din datele furnizate prin răspunsurile lui Vasile Sala au fost confirmate de cercetările de teren ulterioare, pentru altele însă, documentul la care ne referim este deocamdată singura sursă de informații.

Nu ne propunem să facem o analiză detaliată a datelor de interes etnografic, ci doar să le consemnăm, lăsînd celor interesați posibilitatea să le studieze în forma lor originală în anexă.

Referitor la așezările din zona Beiușului, subzona Vașcău, avem reliefată deosebirea dintre cele din centrul depresiei, dispuse „în ord frumos”, încă din secolul al XVIII-lea, ca urmare a măsurilor luate de

⁷ Vezi *Anexa documentară*, răspunsul la întrebarea (în continuare: r.î) nr. 6

⁸ *Ibidem*, r.î. nr. 7

⁹ *Ibidem*, r.î. nr. 10

¹⁰ *Ibidem*, r.î. nr. 28

¹¹ *Ibidem*, r.î. nr. 112

¹² *Ibidem*, r.î. nr. 38

¹³ *Ibidem*, r.î. nr. 40

către autoritățile austriece de aliniere a satelor¹⁴ și așezările de sub munte „împrăștiate și improșcate“¹⁵, unde măsurile administrative amintite au fost fără rezultat din cauza realităților economico-sociale și la care abia în ultimele decenii consemnăm o tendință de concentrare în mai multe nuclee.

Interesant este obiceiul consemnat în legătură cu întemeierea unor noi localități și păstrat în memoria colectivă a unei zone în care în secolele anterioare fenomenul întemeierii de noi așezări fusese deosebit de frecvent; înainte de a se pune bazele primei gospodării se tăia o brazdă cu plugul tras de patru boi negri în jurul viitoarei vetre a satului, pentru ca noua așezare să fie ocrotită de ciură¹⁶.

Sub raport ocupațional, informațiile cele mai abundente se referă în mod firesc la agricultură, ocupația de bază a populației și în această arie geografică.

Punerea în circuitul agricol a noi terenuri, caracteristică de bază a agriculturii extensive tradiționale, este ilustrată prin consemnarea unor toponime sugestive: Arsura, Arsuri, Arziște, Tîrsătura, Tîrsală, Lăzăriște, Lazu de ogor, Curătura etc.¹⁷.

În zonă se păstrează încă amintirea celor două cîmpuri de agricultură ale sistemului bienal, practicat însă doar în satele cu hotar întins¹⁸, cu pămînt suficient, pentru a permite rotația anuală a celor două cîmpuri, în satele din jurul Vașcăului, ca și în alte sate cu pămînt puțin și care trebuia gunoit în fiecare an, nereușindu-se niciodată generalizarea lui¹⁹.

Deosebit de interesante ni se par informațiile în legătură cu efectuarea hotărnicii și împărțirea pămîntului „după sorte“, practică avînd adînci rădăcini în realitățile evului mediu: așezarea movilelor de hotar numite în zonă „holumburi“²⁰ și împărțirea anuală a pămîntului, a sesiilor, în cadrul comunității satești²¹. Dacă pentru împărțirea pămîntului în fiecare an rămăsese doar amintirea, modul de așezare al movilelor de hotar era același și la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Nu lipsesc nici referirile la ramurile specializate ale agriculturii și în primul rînd la pomicultură. Astfel, Vasile Sala remarcă bogăția în pomi fructiferi a satelor Săliște de Beiuș și Săliște de Vașcău, în legătură cu prima localitate afirmînd că „în toată Ungaria nu este o comună

¹⁴ V. Maxim, I. Godea, *Considerații istorice și demografice privind tipologia așezărilor rurale din nord-vestul României*, în *Biharea*, II, 1974, Oradea, 1975, p. 7—44

¹⁵ *Vezi anexa documentară*, r.f. nr. 10

¹⁶ *Ibidem*, r.f. nr. 70

¹⁷ *Ibidem*, r.f. nr. 78

¹⁸ *Ibidem*, r.f. nr. 12

¹⁹ Barbu Ștefănescu, *Inceputul introducerii tehnicii moderne în agricultura Bihorului*, în *Biharea*, IX, Oradea, 1981, p. 22

²⁰ *Vezi anexa documentară*, r.f., nr. 52, 86

²¹ *Ibidem*, r.f. nr. 74

să fie cu atita pomet ca acea Săliște, chiar și pe haturi în rit (în țarină) pe virf și pe răzoare sunt pomi⁴²².

Păstoritul, cealaltă ocupație de bază a locuitorilor zonei Beiușului, zonă cu resurse limitate pentru agricultură, cunoaște în perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea o oarecare specializare a localităților în ceea ce privește preponderența speciilor crescute: Drăgănești, Rieni, Mizieș, erau renumite pentru vacile crescute, locuitorii din Ferice, Săud, Cîmp, Sohodol de Vașcău, Tărcăița, Mierag, Finațe, Cimpani, Gurani, Bărăști, erau renumiți în zonă drept crescători de oi, iar cei din Hinchiriș, Cusuiș, Ghighișeni și Sudrigiu pentru creșterea cailor²³.

Informațiile în legătură cu meșteșugurile sînt sărace, dar nu lipsite de importanță: în răspunsul lui Vasile Sala avem prima și singura referire la grupul de sate de olarii: Mizieș, Talpe, Belejeni și Drăgănești²⁵. Pe lângă practicarea olăritului în centrele cunoscute este consemnată prezența unui olar la Vașcău²⁵. Surprinde bine cauzele decăderii vechii manufacturi de fier de la Vașcău „pentru multele invențiuni de fabrică (...) (care) a(u) luat venitul⁴²⁶.

Sumare dar utile sînt datele despre minerit, dezvoltat de timpuriu în subzona Vașcăului. În aria comunei Cîmp spre pildă, s-au aflat „băi“, de unde s-a extras „piatră de fier“²⁷. Satul Poiana este însă cel mai bogat în relieve de acest fel, fiind înconjurat „de băi, în gropi și săpături din vechime“²⁸. Este formulată ipoteza că această așezare a fost întemeiată de cei care s-au ocupat cu scoaterea și topirea minereului. Nu este de ignorat nici informația cu privire la „strămutarea“ albiei unei văi care trece prin Poiana²⁹, spre a fi folosită pentru transportul lemnelor, ceea ce s-a făcut și pe alte cursuri de apă din Bihor.

Între Transilvania și Bihor existau artere de circulație, anume drumul care cobora de pe muntele Găina în Poiana — mai puțin cunoscut — sau cel care trecea pe la Piatra Grăitoare spre Vașcău, numit „drumul țării“³⁰. Comunicația se efectua, așadar, în mod permanent, locuitorii din Poiana și Criștior avînd și atribuția de a asigura paza³¹ transporturilor, cum s-a întîmplat și cu cei din Negreni, cu sarcini identice pe drumul de la Oradea la Cluj.

Utile sînt și informațiile oferite cercetătorului portului popular din sudul Bihorului în evoluția sa istorică: în satele din jurul Vașcăului, ca urmare a prezenței coloniștilor (germani, slovaci) aduși pentru exploa-

²² *Ibidem*, r.f. nr. 17

²³ *Ibidem*, r.f. nr. 13

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem*, r.f. nr. 37

²⁶ *Ibidem*, r.f. nr. 68

²⁷ *Ibidem*, r.f. nr. 125

²⁸ *Ibidem*, r.f. nr. 3, 5, 233

²⁹ *Ibidem*, r.f. nr. 151

³⁰ *Ibidem*, r.f. nr. 116, 119, 123

³¹ *Ibidem*, r.f. nr. 127

tările miniere, se renunța destul de timpuriu la jocul tradițional în favoarea „pieptarelor vinete“, care în portul bărbătesc s-au perpetuat până în urmă cu câteva decenii, dar care au avut o existență efemeră în cel femeiesc, unde, ne spune V. Sala, dispar în jurul anului 1862³², în favoarea jocului „cohănesc“, piesă cu valențe artistice superioare. Surprinde și diferențieri sociale în port, cum este purtarea cirpei: femeile mai bogate din jurul Beiușului își poartă cirpa altfel decât cele unde persistă pieptănătura așa-zisă „cu corni“³³.

Tirgurile, cu rol atât de important în existența comunităților de tip autarhic, constituiau de fiecare dată un prilej de sărbătoare³⁴. Sunt consemnate tirgurile mari de peste an la Vașcău, șase la număr (în prima săptămână a lunilor ianuarie, martie, mai, iulie, septembrie, noiembrie) și Beiuș (Tirgul „de Broaște“ în februarie, Tirgul de Singeorgiu numit și „Tirgul Sluguțelor“ în 5 mai, Tirgul de Sint-Ilie la 1 august și tirgul de Sîmedru la 7 noiembrie), precum și cele săptămînale de la Vașcău (sîmbăta), Beiuș (joia), Oradea (luni și marți), Tinca (luni), Băița (duminica), Hălmagiu (sîmbăta)³⁵.

Trebuie să consemnăm apoi datele referitoare la medicina populară care dovedesc o bună cunoaștere de către localnici a calităților florei spontane³⁶.

Poate mai importantă decât informația istorico-etnografică este informația pe care documentul de față o pune la dispoziția lingvistului, informație din domeniul toponimiei și onomasticii. Nu putem să uităm apoi folclorul autentic care punctează răspunsurile, V. Sala fiind cunoscut ca un harnic culegător de folclor.

ANEXA

Din cestionarul istoric răspund la următoarele întrebări:

1. Ce spuneau bătrînii, ce fel de *popoare sau limbi* păgîne au locuit în țara aceasta mai înainte de Români?

— Poporul vorbește că au auzit de căpcă(u)ni, care mincau oamenii. Mai vorbește poporul despre muscani, că sosind în comune, mincau bostanii din grădine, neferte (la noi le zice cucurbete). În câteva sate, precum în Poiana Neamțului se vorbește de Nemți că era băieși și că ei ar fi edificat-o. În fine, în Criștior de oioși.

³² *Ibidem*, r.i. nr. 358

³³ *Ibidem*, r.i. nr. 26

³⁴ *Ibidem*, r.i. nr. 219

³⁵ *Ibidem*, r.i. nr. 362, 363

³⁶ *Ibidem*, r.i. nr. 35

2. Se vorbește ceva în popor, că odată ar fi locuit pe acolo niște oameni mici sau pitici?

— și ce s-a întîmplat cu ei?

— Despre „pitici” poporul vorbește că a(u) fost. Doina ne spune:

... O fată din graiu grăe:
Nicolae* dragul meu,
Vin piticii tot mereu.
Decît la ei m-aș lăsa
Mai bine m-ai spînzura!
Că piticu-i neam de cîine,
Face fete de rușine,
Ai Doamne grijă de mine.
*Culac — scurtat. Cula — Lae — Culiș

3. Vorbeau ceva bătrîinii pe acolo despre un popor cu numele de Daci?

— ori geți?

— cum erau îmbrăcați oamenii aceștia?

— locuiau la munte ori la șes?

— și ce s-a întîmplat cu ei?

— Vorbește poporul despre oameni nesdraveni și sdraveni, cari locuiau prin peșteri și codri, d(e) e(xemplu):

Nu me Petre prin pădure,
Că te prind nesdravenii
Și ț(i)-or lua toți caii;
Ci te du tu pe la șes,
Că nu umblă sdraveni des.

6. Se vorbește ceva în popor, că odată oamenii pe acolo să fi locuit în *peșteri*, în *bordee*, ori în gropi pe sub pămînt?

— Pe vreme(a) răutăților spun bătrîinii că au locuit prin peșteri, spre a-și salva viața. S-au ascuns prin peșteri de cari se află multe prin Bîhor; în apropierea Vașcoului este una la comuna Sediștel, pe care societatea mag(h)iară numită „Karpát egésület” a numit-o „Föherczg Jozsef barlang”, este una la Fănață, la Mezlad, la Vașcou-Sohodol etc. Societatea m(ai) sus amintită a (e)dat o broșură intitulată „*Belényes és Vidéke (kilencz képpel)*”, în Oradea Mare, cu tiparul (lui) Hügel Otto în 1889 prețul 50 Kr.; tot ce e de interes și de ceva renume istoric se poate afla în acest opuscul — peșterile, precum și Stîna de Vale sunt zugrăvite etc.

7. Se află pe acolo *su(b)terane ori peșteri* pe unde se ascundeau în vechime oamenii cu vitele lor de frica dușmanilor și dacă se găsesc ceva urme de zid la gurile acestor peșteri?

— La „Cuci” (în hotarul comunei Poiana Neamțului) este o pe(a)tră mare de tot; la gură, unde intră oamenii, e cit o gură de șură deschisă, încă poate merge peste 1 000 de oameni, la intrare e largă de 6 metri, înaltă de 15 m(etri) și lungă de 45 m(etri). Aici spun bătrîinii(i) că în răutăți s-au ascuns oamenii cu vitele lor. Trăiau num(ai) din lapte, lăsau caprele, oiile și vacile pe „honce” (locuri ascunse) noaptea, iar ziua ședeau cu ele închise în acea peșteră, să nu-i afle vrășmașii. Ceva semne s-ar fi aflînd pe gura grozavei petrii dar *nu se pot descifra* că ce ar putea însemna. Tot ce am putut vedea e așa: (fig. 1).

8. Se află cumva pe la țărani de acolo case de lemn construite pe *stilpi înalți*, avînd loc liber dedesuptul casei, cum este de exemplu la coșare?

— ori dacă se găsesc prin locurile băltoase de acolo stilpi sau pocimubi de lemn pe cari să fi fost odată case? (Aici referentul este rugat să desemneze o astfel de casă, dacă se mai află undeva pe acolo)

— Aceasta se află în Băița de Vașcou făcută pe zid și sub ea este cale de umblat — e un edificiu foarte vechi (fig. 2).

9. Ce spun țărani, pentru ce scop au fost construite în vechime *casele pe stilpi înalți de lemn*? Nu cumva fiindcă locurile erau băltoase, ori poate din altă cauză?

— Prin *locurile băltoase se află pociumbi, stilpi*, din cind în cind; despre ei nu se poate ști nimica.

10. Cum sînt așezate *casele oamenilor* prin satele de acolo?

— pe deal ori pe vale?

— unele îngă altele?

— ori dacă sînt separate și împrăștiate?

— Sunt așezate la șes în ord frumos, iar în satele de la dealuri (și) munți sunt împrăștiate. În ord frumos e opidul Vașcou, Bărăști, Lunca, Șteiu, Rieni, Petrileni, Zăvo(i)eni, Sudrigiu, Drăgănești; iar pe dealuri împrăștiate și improșcate: Criștiorul, Cîmp—Colești, sunt pe mai multe dealuri, Farrăul — o comună (de) lingă Beiuș — e pe 8 dealuri cu diferite numiri. Pe la păduri, pe sub dealuri sunt tot sate românești — la păduri sunt departe casele și de o oră (unele) de altele, d(e) e(xemplu): Criștiorul Superior, Cîmpul. Pre lingă văli sunt foarte multe sate, prin altele curge ceva rîu, pârîu ori vale prin mijlocul comunei, iar la altele comune după grădini.

12. Se vorbește ceva în popor, că odată oameni din ținutul de acolo să nu fi avut locuri anumite de arătură și de finațe; *ci pămînturile de arătură și de finațe, se împărțeau în fiecare an* de nou între săteni?

— Se vorbește că în tot anul s-ar fi fost împărțind hotarul comunei unde să fie cucuruz și unde grîu — și unde să fie imașul, izlazul etc.

13. Pe unde țărani se ocupă mai mult cu *prăsierea cailor* decît cu economia de vite și de oi?

— Se ocupă prin acele comune unde este hotarul mai băltos și nu-i folositor ca agru (de semănat): Hinchiriș, Cusișu, Ghighișeni, Sudrigiu. Cu oi se ocupă: Ferice, Seud, Poeni, Cîmp, V(așcou)—Sohodol, Tărcăița, Merag, Finață, Cîmpani, Gurani, Bărăști. Cu vaci: Drăgănești, Rieni, Mizieș (în acest sat s-au născut arhiepiscopul mitropolit al nostru Miron Romanul din părinți economi și făcea oleiu din semințe de cucurbătă (bostan) și în, acolo sunt și pină azi oloieri mari), Talpe (oloieri), Bălegeni (dtto), sunt și în Drăgănești. Cu capre: Lelești, P. P. Pântășești, P. P. Păcălești, P. P. Țigănești (...). Iar în Cărpînet, Leheceni, Vașcou-Seliște, Criștior (olari).

15. Ce spun bătrîni, ce lege aveau oamenii cari locuiseră în țara aceasta mai înainte de Români?

— aveau ei vreun *munte sfînt*, unde se închinau și făceau rugăciuni?

— la ce Dumnezeu se închinau ei?

— și dacă le era iertat să mănînce carne și să aibă mai multe femei?

— Bisericuța (la Poiana Neamțului) se numește un loc unde în vremea răutăților spun că erau cohuri mari de fer, la cari a(u) fost lucrînd turcii.

16. Se vorbește ceva pe acolo de niște oameni sfinți cu numele de *Zamolxe și Deceneu*?

— Se vorbește de Zamolxe, ei zic: „Zamail te bată“, Bată-te „Dogu“ și „Naiba“.

17. Se află cumva prin satele de acolo oameni care să țină de păcat a bea vin și să socotească *vița de vie* ca o plantă necurată?

— Se află în cerc 3—4 oameni care nu mîncă carne de porc, altul de găină; este unul în comuna Șteiu (locul natal al lui Miron Pompiliu, prof(es)or) (la) Iassy) de nu ar minca cîrnaț de porc pentru lumea toată.

19. — Pomnește de Satana, diavol, necuratul, duh rău, smeu, nebun, ucigă-l omcea, ucigă-l toaca, briu(l) întunericului, luciferu; ei zic: fure-te „cifercul”.

- 21.a. Se află cumva prin munții de acolo stînci, ori petrii mari cari să aibă ceva asemănare cu *tipurile de om*, ori cu *tipurile de animale*?

— și ce spune poporul despre petrele aceste?

b. Se află cumva pe acolo *urme de urieși, de oameni* ori de *animale* (de cai, urși etc.) săpate în stînci?

c. dacă se află pe acolo *biserici săpate în piatră* și cine a făcut bisericile aceste?

— Se află prin petri forme (urme) de animale și de om, pe la Cîmp (sat), Colești, V(așcou)—Sohodol, unde este și o peșteră de nu i se știe de fund. Se află o stîncă în hotarul Poleni(i) Neamțului în care este urma de cal; dealul cu acea stîncă se numește Cașirla.

22. Spuneau ceva bătrînii, că odată ar fi locuit pe acolo niște oameni cari *purtau haine femeiești* și cum se numea poporul acesta?

— În comuna mea natală și (în) jur lîngă Beiuș e datina la nunți de a II-a zi de nuntă și a III-a umblă bărbații îmbrăcați în veșminte femeiești după ouă, slănină etc., se trag în sânni vara și cîntă deosebite cîntece de la casă la casă, făcînd deosebite rituri și figuri fel de fel, — le duc la locul de nuntă, unde se ospătează cu toții din acel venit.

23. În ce sate este obiceiul ca oamenii să umble cu capul descoperit (gol) iarna și vara, fără să fie jale?

— Este o formă de oameni ce umblă goli la cap cînd lucră, ba sunt și de ace(i)a ce lucrează (î)n cîmp fără cămeșe — umblă cu capul gol cînd le moare cineva din casă — atunci în trei zile — merg la tîrg cale de 4—5 ore fie în orișice anotimp a(l) anului.

25. Este pe acolo obiceiul ca țărânii să umble cu barba nerasă?

— Foarte rari în cercul Vașcoului, însă în al Hălmaგიului sunt foarte mulți.

26. Prin ce sate ori suburbii femeile poartă pe cap numai o *cîrpă în care-și leagă părul dinapoi*?

— Femeile de pe lîngă Beiuș umblă învelite așa, dar numai cari sunt mai bogătane și îndeosebi la sărbători, ori (la) nunți sau alte ospețe, d(e) e(xemplu): (fig. 3).

• În Gurani, Cociuba, Chișcău, Brădet, Măgura, Săud, Poeni inf(erior) și sup(erior), Ferice, Dumbrăvani, Broaște, Vale(a) Neagră inf(erior) și sup(erior), umblă femeile cu cirpa numai țipată pe cap și din păr își fac coarne; noi crișenii cei de la țară le zicem Găucani — ția, Gudurani, Cornișe. Ele sucesc părul de două laturi mocioacă și aruncă cirpa pe cap fără a o lege, iacă așa împăturată în 4—8, după cum e de mare cirpa: (fig. 4).

Pe acolo, prin acele sate sînt și oameni cu chici, dar numai bătrîni (de) 70—85 de ani. Acestea sate se află pe sub muntele Bohodiul Biharei și pe sub

Boga (munte) și pe sub „Petrile arse“, pe sub Cicla (un deal foarte înalt) Fericea (sat).

ad(aus) 26:

Lîngă Beiușu este un sat curat unguresc (Târcaie=Tárkány); unguroicile poartă cîrpă învelită sub barbă totdeauna (i)acă așa: (fig. 5). (Ungurii din acel sat) sunt foarte curați, cruțători și mari ecomoni, în toate satele au pămînt cumpărat și de la beiușeni — ei cuprind pămîntul de la ei noștri cale de 2—3 ore, prin alte sate; în comuna natală, Drăgănești au peste 100 cubule pămînt arător cuprins și transcris pe ei. O comună fără conducător ca aceea puține poate vor fi în lume: notarul, preot(ul), învățător(ul) — oameni lași, arată exemplul.

ad(aus) 26:

Pe valea Abrudului,
Paște murgul Iancului.
Iancul doarme și visează,
Murgul paște și rîncează.

Ungurii de la Târcaie (Tárkány)
Stau cu Iancul de bătaie.
Iancul din grai le grăie:
Haideți unguri cît de mulți,
Că largu-i pe lîngă munți;
Haideți toți ca și butucii,
Dacă v-ați urît pruncii.

Colecț(iile) mele

27. Este pe acolo obiceiul ca oamenii să-și *zugrăvească corpul* cu semne ori figuri?

— Zugrăvesc numai aceia cari au fost soldați, numele pe mini.

28. Ce se vorbește, în cari sate anume oamenii sunt mai *lotromani*, fac mai mult rău vecinilor și opuneri autorităților?

— Mai lotromani sunt prin Măgura, Valea Neagră, Colești, Chișcău, Cîmp și Ghighișeni.

29. Se vorbește ceva, că în vremurile vechi să fi venit *pe acolo* cu bătaia niște crai cu numele de:

— Sesorte ori Sesoose?

— Darie?

— și Alexandru Machedonu?

— Vorbesc de *Darie și Alexandru cel Mare*, dar așa am dedus că se bazează pe ist(orii) scrise (Alexandria).

33. Se află cumva pe la țaranii de acolo *numele* ori *conumele* următoare:

— Ariapit?

— Bicile?

— Burebista?

— Decebal?

— Dac?

— Dada?

— Dabija?

— Daul?

— Daza?

— Dicocomis?

— Dorpaneu?

— Deceneu?

- Diege?
- Dromichete?
- Comosic?
- Cotiso?
- Cothelo?
- Orole (Role)?
- Scorilu (Corilu)?
- Sola?
- Sitalc?
- Susag?
- Sluthe?
- Sabat?
- Vezina?
- Zamolxe?
- și Zyraxe?
- ori alte nume și conume asemănat?

— Dăul (Susag este un sat), Micula, Sala, Strugariu, Pădurean, Teaha, Bortosu, Filipești, Coroiu, Gavra, Hinz, Drăgan, Urechia, Tomuța, Micluța, Micle, Mureșan, Minișean, Campean, Cretan, Cleușan, Clepce, Sabou, Henț, Drăg(h)iciu, Todan, Tada, Fofie, Dancu, Hingaciu, Farcașu, Moțu, Mende, Negru, Neag, Bălăcel, Opre, Stan, Bolovan, Ciocan, Lupșești, Plisco, Nemoian, Zoica, Bogdan, Turle, Cucu, Sucan, Terme, Boliac, Cioara, Vulpe, Vișcu, Fiscărășu, Țigan, Porge, Bușe, Stoiță, Stole, Redac, Badac, Copil, Moșu, Nica, Nestor, Porumb, Pirtea, Pule, Pulaș, Pele, Brînda, Burta, Morar, Matica, Coaie, Duma, Abrudan, Bălășel, Mingu, Mihuța, Hassan, Ciobote, Hatzăg, Hatzăgu, Codou, Cotor, Forton, Ienciu, Sime, Bochiș, Simai, Ciba, Ciung, Domșe, Fășie, Zigre, Pop, Popoviciu, Herle, Herede, Tall, Hoț, Serac, Ciulu, Cep, Mercea, Chișu, G(h)erlan, Flefle, Tempe, Tempelean, Bene, Băruță, Bulfe, Frențu, Pat, Mușet, Baic, Dumbravă, Leșian, Butean, Achimescu, Codrean, Bota, Todoca, Roșiu, Bursășu, Tulle, Jude, Guda, Guller, Puiu, Gui, Giula, Bohuț, Irimie (n(ume) de familie), Dolga, Criste, Chira, Măduța, Tuduca, Fodău, Mistra, Roșia, Zdrinca, Plaștin, Bârz, Fuciu, Purece, Rotuna, Cerb, Șerbu, Sică, Zarzalica, Corb, Biberia, Bozgan, Versigan, Tipei, Ciumpea, Ciuhand, Mărcuț, Arcadiu, Artemiu, Sever, Clombeșu, Mladin, Crișan, Bortiş, Bălașu, Trușca, Ferňașu.

34. Se află pe acolo ruine de cetăți cu numele *Dava, Daba, Deva, Deba, Dova, Diba?*

— O parte de hotar la Vașcou se numește Deva, la băi, la Glemce, Zapode, (Peatra Tisi(i), Peatra Cucii cea Mare, Dîmbul Tarc(i), acolo sunt băi bătrîne, aici se află și *stilpi în pămînt*); ce-i în paranteză e în hotarul Poieni(i) Neamțului.

35. Se află pe acolo ceva ierburi sau *buruieni* cu numirile următoare:

- amalustă?
- aniassexe?
- aprus?
- arboria?
- bles?
- brudală?
- coropitlă?
- cercerafron?
- chinovoilă?
- coadamă?
- cotiată?
- crustane?

- cucolidă (cocolidă)?
- dachină?
- dieliă?
- din (sau dun)?
- diadelă (diodetă)?
- dohelă?
- dohleă (dohlea sau discopelă)?
- dracor?
- drocilă?
- fitofodedelă (fitoftetelă)?
- gonoletă?
- lax (sau lacă)?
- mentia?
- mozulă?
- ninon?
- olmă?
- ormiă?
- polpum?
- priadelă (sau pegrină)?
- prodiornă?
- propedulă?
- pornă?
- ratibidă?
- riborastă?
- salia?
- scordiă?
- scită (ori schită)?
- schiore?
- sebă?
- sicupnoex?
- simpeax (simplux)?
- sipotă?
- stirzolisă?
- tulbilă?
- tură?
- tutastră?
- zired?
- zuosti (sau zuoster, zonuste)?
- ori plante cu alte numiri asemănate acestora?

— Podbal, cucută, tătaișe, mohor, strigoaie, spînz (spînzul îl bagă în ureche la porci ca să nu moară, tae în ureche și pune un fir, îl ține cîțva timp scurt (și) p(înă)-l scoate (i)napoi face gaură), turiță — se face prin griu și se folosește cînd roiesc albinele, de freacă coșnițele cu ea cînd voiesc a (le) prinde în coșniță, — iarbă creață, coada șoricelului, mărăguna — bea nația rachia de pe ea și sunt în credință că nu-i prinde frigurile; la care o bea așa i se strîmță gitlejul de abia poate bea laptele și tot pete negre vede un timp oarecare; o folosesc pădurenii des contra morburilor, ei zic că-i vindecătoare. În virful Bihorului (munte) se află (i)iarba amară, de mor caprele și oile de ea și se numește „dîntură“. Iar iarba „homacu“ e bună pentru durere de ochi, e galbenă la floare și e tare frumoasă. Despre mărăgună se vorbește că o mai folosește nația de învrăjbesc cu ea oamenii — numai ace(e)a trebe luată în pele(a) goală din pădure și dacă o aruncă între oameni deloc se ceartă. Vitele nu o mîncă. Iarba tăieturei, iarba bubei, măsălarıța (p(en)tru măsele), iarba talhamului (la tăietură), sclipețul și aceasta e bună pentru tăietură și cînd se turtește, busuiocul cîmpului, iarba leuștean, amiroasă a om mort, iarba lui Tachin, iarba țiutura:

Hodolean şi *rătăpască*
 Num(ai) badea să-mi trăiască.
 Hodoleanu a înflorit,
 Badea văd că n-a venit.
 Rătăpasca s-a uscat,
 Aşa văd că m-au lăsat.
 Colect(iile) mele

Bubovnic se află mult la Poiana Neamţului, în locul numit Jomp.

37. Se găsesc prin ţinutul de acolo *vase de pămînt* nisipos, lucrate într-un mod primitiv şi arse mai rău?
 — ce formă au vasele aceste şi ce fel de figuri sau flori sunt pe ele?
 (Referentul este rugat să desemneze aci forma şi figurile mai obişnuite).
 — Tot la Jomp se află şi azi bucăţi de fedeauaă groasă cite de un lat de palmă, cu figuri iacă aşa: (fl. 6). Olari sunt la Cărpinet, Leheceni, V(aşcou) Selişte, Criştior şi unicul în Vaşcou. Fac oale, tigăi (crestole), fedeauă, vase pentru flori, talgere, blide, (i)acă aşa: (fig. 7).
38. Se găsesc în părţile de acolo *arme şi instrumente de piatră*?
 — S-au găsit în buza Rînşorului, în Poiana Neamţului, ceva pumnale şi lănci. Se află lănci din coase şi săbii.
40. Arme şi instrumente de *bronz* (aramă mestecată cu zinc), anume: săbii, vîrfuri de lănci, pumnale, buzdugane, cămeşi de zale, scuturi, coifuri, paturi de arcuri, cuţite, securi, seceri, coase, ciocane, dalte, pisăloage, ferestee etc.?
 — Se află multe instrumente de fer, lănci, săbii, pumnale, cuţite, sulite, dar spun bătrînii că sunt din 1848.
45. Se vorbeşte ceva că odată treceau pe acolo neguţători cu mărfuri încărcate pe *cămile*?
 — de unde veneau neguţătorii aceştia şi unde mergeau?
 — Vorbesc de oameni urîţi, că ar fi umblat cu ceva mirătânii, buhăndeţă.
51. Se află cumva în ţinutul de acolo ridicături de pămînt numite *movile*, *măguri* sau *gorgane*?
 — Se află movila numită la Măguriţă, la Prislop, Zimbru, Movila Gărescu, într-un vîrf de deal, Măgura de-a lungul drumului şi pe vîrfu dealului, Măgura dealului, Măgura de la faţă, Faţa lui Măgure, Vîrf, Feţe, Zimbru, Asanii, pe acolo au poeţi pe sub munte, Blaga, Cicort, Vale(a) lui Strechioi
52. Cum sunt aşezate movilele aceste?
 — în grupe?
 — ori în şir pe lingă drumuri şi la distanţe egale unele de altele?
 — Sunt în grupe ce merg de-a lungul drumului de ţară, în şir pe lingă drum; către movile mai zic şi *holumburi*, cari despart hotarele deolaltă.
54. Ce spune poporul despre movilele aceste, cine le-a făcut şi pentru ce scop anume?
 — Spun că s-au îngropat în ele oamenii pe cari i-a spînzurat în zilele de reutate, precum şi vitele cînd a fost ciumă — zic ei.
55. Se vorbeşte ceva pe acolo, că în movilele aceste, în vechime, s-ar fi înmormîntat oameni?
 — Se vorbeşte, chiar de aceea cînd se fac holumburi între hotare se dezbracă în pielea goală şi-l bate pe curu.

57. Ce spuneau bătrînii, *de unde se trage neamul nostru românesc?*
— *și cine a adus pe Români în țările aceste?*
— Spun de Traian, de țara „Talia”, iar unii zic că a venit din țara „Pămîntezului”.
58. Vorbeau ceva bătrînii, că strămoșii noștri înainte de a veni aici au locuit lîngă mări, ori lîngă locuri nisipoase?
— Spun că au venit de lîngă mări.
59. Ce spuneau oamenii bătrîni, cum au venit strămoșii noștri aici?
— au venit ei ca țărani (plugari)?
— ca militari (cătane)?
— ca păstori?
— ca băieși?
— ca luntrași, plutași, navigatori?
— ori ca neguțători?
— Au venit ca militari și băiași.
60. Ce se spune, pe ce drumuri au venit strămoșii noștri, cînd au descălecat dinșii mai întîi în țara aceasta?
— Vorbesc de Istria.
62. Se vorbește ceva pe acolo despre un viteaz cu numele de Trăian, sau Troian?
— cu cine s-a bătut dînsul?
— și unde era scaunul Domniei sale?
— Vorbesc de Troianu.
63. Se află cumva pe acolo vreun sat, vreun cătun ori loc, cu numele de *Roma* ori *Ruma*?
— Este un loc numit Românească la munte, unde vitele se ascund de viscole vara, sub brazii cei gigantici.
66. Se aude pe acolo în gura poporului cuvîntul *Râmlean*?
— și ce oameni se înțeleg pe acolo sub numele de *Râmleți*?
— Rîmleanu se aude, d(e) e(xemplu):

Măi Române, tu Râmlene,
De străin tu nu te teme.

.

Colecț(iile) mele

68. Ce spuneau bătrînii, cum s-a întemeiat *satul*, *tîrgul* sau *orașul de acolo*?
— Spun că Vașcoul l-ar fi întemeiat turci(i), făcînd mari ferării cari a(u) și sustat pînă acum de 20 de ani; a dat grozav (î)napoi pentru multele invențiuni de fabrici, d(e) e(xemplu): plugurile de fer, coasele din fabrici etc. (care) a(u) luat venitul.
- Poiana Neamțului zic bătrînii că astfel s-au întemeiat, că din Ardeal s-au pierdut mai mulți cai; așa ei a pribegit pe munți și s-au urlat la Poiana în hotar, unde i-au aflat; aici au aflat ei și băi; atunci ei mergînd acasă s-au reîntors cu băieși și a(u) lucrat, căci pe acea vreme se zice că fiecare se așeza unde voia; ei, nemții, au fost băiași primii, de aceea o cheamă „Poiana Neamțului” pînă azi.

69. Ce obiceiuri erau pe acolo în vechime cînd se întemeia undeva *un sat nou*?
— Era obiceiul să tragă o brazdă de o roată cît voia să facă satul, ca acolo să nu vină *ciuma*.
70. Se pomeneste ceva în popor, că atunci se înconjura hotarul satului cu o *brazdă de plug*?
— Se spune că atunci încunjură cu 4 boi toți negrii și toți oamenii ce sunt de față trebe să fie în piele goală, apoi cînd au ajuns boii de unde au plecat atunci îi omora și-i îngropa, din care făceau o movilă iacă: (fig. 8). Unde a(u) îngropat boii pînă azi se numește „Ciumasca”.
71. Se vorbește ceva în popor, că atunci, cînd au descălecat Românii aici, ar fi *încunjurat cineva țara aceasta cu o brazdă de plug*?
— Pomenescu de plugul de aur a(l) lui Solomon, dar iar numai de auzit, de știut nu știu spune.
72. Se vorbește ceva în popor despre un *plug de aur* sau despre un *plug de aramă*?
— ce brazde s-au tras cu plugul acesta?
— și unde se află ascuns plugul acesta?
— Se vorbește că într-un deal s-ar fi îngropat un plug de aur unde se zice în dosul lui „Măgure”, acolo merg de se spală și pînă azi la sărbători, din izvorul ce curge din acel deal; oamenii îl țin de leac.
74. Se povestește ceva în popor, că odată s-ar fi împărțit între oameni pămînturile de arătură și de fînațe?
— cum s-a făcut împărțea aceasta?
— s-au tras cumva pămînturile la saț?
— Se vorbește de o împărțeață a „ruda”, după sorte. Pitic, un om în satul Lunca, a măsurat la oameni pămîntul; îi zic pînă azi „ruda lui Pitic”.
75. Ce se vorbește pe acolo, în vremile vechi au avut toți sătenii părți *asemenea de mari* din pămînturile de arătură și de fînațe?
— Unul mai mult, altul mai puțin, precum a(u) putut cuprinde.
76. Se vorbește ceva în popor, că odată oamenii din satele de acolo nu aveau să plătească stăpînirii *nici un fel de dare*?
— Comuna Poiana se zice că 30 fl(orini) a solvit toată darea — azi 5 000 — și era pus un om în sat cu încasarea.
78. În cîte cîmpuri e împărțit hotarul satului de acolo?
— și cum se numesc diferitele cîmpuri de arătură, ori părți de hotare?
1. La Vașcou e împărțit în „imaș” (izlaz, pășune de obște), fînațe, prundare etc. Prundarul la Fintina Galbenă, la Fintina Popii, la Costiță, la Șuri, la Robescu, la Brădișoru Jelnic, la valea Dîmbu Conciului, în Seșu, la Valea Hăneștilor, la Fintina la Costiță, prundarul în Lupeasca, în Holde, bălțile în Ogrăzi, la Racova, Dîmbul lui Chiriboc și al Gherbăneștilor și a(l) Cîrlăneștilor — aici se spune că ar fi avut turcii ceva castel, Lupeasca, în Șesu Brădișor, la Holumb, la Șuri; (tot în) Vașcou: Hudubana, Glemee, Via Băltoiu, Căpriorița, Hîrtoape(le) Lungi, Hîrtopu Lupului, Hîrtopu lui Dănilă, Tău Țapului, Ograda lui „Bondi”, La Spînzurători, Dosul Pulășestilor, Ograda Murgii, Măiuga Moțului, pe Calea Sînzei, Alunișu, Hîrtopu Fetelor;
2. La Bărăști: Hăzescu, Peste Vale, la Dumbravă, pe Arsuri, în Zapode, pe Arziște, pe Rovină, Boceasca, în Zăvoiu, Hitonie, Ponorașu, Valea lui

Miclovese, Gruiu lui Cube, la Furcitur, Valea Huhurezoaie(i), Cioroșul cel de Piatră;

3. Cîmpu (sat): So(ho)dol(ul) Mare, Chicera cu Corni, Chicera cu Vaci, Hirtop, în Negaie, Dosul Mare, Cremenîșu;

4. *În satul Drăgănești*: Ogradă, Grind, la Vatră, la Gondașu, la Șoricescu, Ritul Fleșcilor, Ritul Gligii, Ritul Găvrestilor, Ogrăzile Săleștilor, Curătura, Imașu, Dîmburelele, Hăbasca, Lunca, Mălăiștele, Țarina Roșie, Țarina cătă Apă, la Lutu, Țioara, la Baltă, Hibești, Secăriște, Vale(a) Popi(i), Groapa Popi(i), Clejia (a preotului), Popesele, Pistringus, Rende, Chighiuș, Păducei, Fîntîna Babului, Gitașu, Leurdeasa (pădurea satului), la Hidede (higyege), Halaștau, tot tău este în groapa ace(e)a vara, iarna; produce num(ai) fîn pentru cai;

5. *Băleni* (sat): Duceasa, Finață, Pendescu, Budurenească, Părințește, Țarina de Izvor, Ghețariu, Șesu, Troașu Soresc, Îndre(a)ască, la Cruci, Tîrsătura, Măcuicariu, Hancu, Rosteasca, Dumbrava, Proiceasca, Proca, Sălcuțele;

6. *În Săliște de Vașcou*: Țarină, Tuloe(a)sca, Bursășeasca, Baracu, Vale(a) Țarini(i), Opușescu, Cîmpuri, Grind, Leurzele;

7. *În Verzar* (sat): Grind(ul) Mic și G(rindul) Mare, Ogrăzele, Urseasca, Chicera, Dîmbul Chiclău, Dealul Șucanu, Bălineasa, Gruiu Teiului;

8. *În comuna Finațe*: Vale(a) lui Sinate, Coasta Pliscăilor, C(oasta) Boțestilor, C(oasta) Toplîi, V(alea) Maghii, V(alea) Chișului, Izbul, Urmatu, Muncelu Dobrinu, Fruncelele, Peștera Secături(i), Prișlop, So(ho)dol(ul) Plopușului, So(ho)dol(ul) lui Măgure, S(ohodolul) Ghețarului, So(ho)dol(ul) Rădăcinii, Dîmbu Sgirciului, De(a)lu(l) Bulzului, Pulbărările, Citera, Dealu cu Screamă, Dîmbul Finanțului, Groapa la Buze, Groapa la Bue, Cioreasca, Seciu, Lazu de ogor, Lăzăriște, Poruța, Dîmbu lui Iacob, Tîrsală, Ritul Postăreștilor, Riul Gaju, (Dealul) Dumi(i), Dealul Veiiului, Vale(a) Jelnică, V(alea) Chinoasă, V(alea) Strîmturei, V(alea) Pismei, Dealul(l) Sec.

9. Priscior, Ghibarțu, Vălae, Dîmb(ul) Cerbului, Piatra Cerbului, Piatra Corbului, Drăcoița, Ciungu, Arsura, Tomnatic, — acestea cad sub poalele maiestosului munte Bihor, în Criștiorul de Sus.

10. *În Criștiorul de Jos*: Valea Buturii, Preluca, V(alea) lui Naneșu, V(alea) Arsurii, Dîmb(ul) lui Todoran, Dealul Rogozeului, Văile, Arsura e un deal, Dealul(l) Murgului, Calea Popi(i), Dobrescu, Doleia, Uîmu, Prelucile, Bradu Mare, Calea Oloșilor, de la Poiana la Criștior, duce peste dealuri. În 3 locuri au fost șteampuri, băi și trei mori; acolo au aflat Groza G. ceva roată de fer. Au aflat Ionuț Bogdan o loitră de fer săpînd după buturi, sunt de atunci 55 de ani; Citera Ciorii, un dărab de loc se numește Tăciune; Leurzelele, la Hotar; la Prelucele este o piatră de se află urma de o potcoavă de picior de om în piatră, se vede foarte bine și azi;

11. *În Poiana Neamțului* sunt: unde se samănă cucuruzul: Lunca, Rîpa, Saniile, de griu: Rîncurile, Vilcele, cu finațe: Fața Crișului, Curătura, Osoiu, Strechioaie, Vale(a) Mare.

80. *Drumurile hotarului de acolo se încrucișează cumva în mijlocul satului?*

— și în ce direcțiune merg?

— spre răsărit-apus și meazăzi-meazănoapte?

— Drept în 4 laturi, drept în mijlocul satului, în Poiana iacă așa: (fig. 9)

81. *În ce direcțiune merg acolo holdele sau pămînturile de arătură cu capetetele lor?*

— dacă au una și aceeași direcțiune în toate cîmpurile de arătură?

— după soare, de la răsărit-apus și de la m(iază)zi (la) m(iază)-noapte; merg d(e) e(xemplu) de la Dîmburele, de la m(iază)noapte spre m(iază)zi și de la răsărit spre apus; cele m(ai) multe pămînturi așa merg; (la) „Hibești“ (loc) merg iacă așa în toate direcțiunile, unicul loc în tot cercul așa: (fig. 10).

82. Ce fel de proprietate de pămînt se înțelege acolo sub numele de „moș” și de „bătrîn”?

— Muntele Bătrîna.

83. Ce fel de pămînturi se înțeleg acolo sub numirea de agru, curea, delniță, de-setină, falce, funie, holdă, izlaz, imaș, jirebie, lan, laz, loc bătrînesc, meșdină, pămînt viran, obreją, obrațe, ogor, pogon, ponor (ponoare), rozor, soarte, stoară?

— Lazuri(le) de sub deal fac fîn și bucate: griu etc., hălci, clinuri, Gărescu, iarăși un loc, delnița, ca o șirincă — pămînt lung, holda — pămînt m(ai) mare, mai îngust, — falcea, holda, jirebie, meșdie, ogoru — care e arat de două ori; meșdia desparte un pămînt de altul; jirebie un pămînt subțire îngust și falce. Ponor, locul de la deal, la Călugări este Ponor, loc numit, pe calea ce duce la „Izbuc”, la izvorul cel periodic, funie, obrejie. Agru — care totdeauna se lucră, cînd cu griu, cînd cu cucuruz etc., îl mai numesc și prundaru. Lazu se numește și (un) loc care nu s-a arat niciodată. Lanu — pămînt cu pipirig; „cordie” care desparte pămîntul unuia de al(ă) altuia.

Ogor, d(e) e(xemplu): în anul acesta a fost pe el cucuruz, toamna e numit ogor de griu, ori țelinile (finațele) arate vara (cosalauăle) sînt numit(e) ogor. Ponor, un loc mai sus, răzor și rîzor se numește locul dintre două pămînturi, iacă așa: (fig. 11).

84.

— Codru de pămînt — care e foarte bun, negru și fructifer, clasa I.

85.

— Demult spun că s-au găsit, dar nime nu le-a grijit; spune Izidor Strugariu că de la Sudrigiu (sat) a(u) dus turcii din(tr)-o vale o piatră și (că) ei a(u) venit după ea, este de atunci vreo 94 ani și a(u) plătit mult la oameni pentru ea. Acolo se zice că (la) biserica de azi fundamentul ar fi fost capiște la turci.

86. a. Ce fel de semne de hotare se numesc pe acolo *troieni*?

b. Ce fel de obiceiuri are poporul pe acolo cînd se pun semne de hotare?

— este cumva obiceiul să se facă atunci ceva ceremonii religioase și dacă se îngroapă ceva sub pietri ori sub movile?

— Obiceiuri au că fac astfel de trolene: (fig. 12) sau holumburi, (le) umple cu pămînt; în fund pun și pietri mari — apoi cînd e gata bate pe cur în piele(a) goală de aducere aminte; mai pun și cărbuni în pămînt.

87.

— Se află, ceremonii nu se fac, numai atîta că păstorii se joacă în jurul lor cînd pășunează vitele; arbori bătrîni se află, singuri.

89. Se vorbește ceva pe acolo, că în orașul sau în satul din apropiere să fi fost în vechime vreo *magazie de bucate* pentru cătane ori pentru cazuri de foamete?

— Se vorbește a fi fost în Beiuș, Vașcou și Băița, aceste sunt orașe.

90. Se află pe acolo *dealuri de vii* și cum se numesc dealurile aceste?

— Se află un loc numit „La Viiuță”.

92. Se află pe dealurile de acolo *vii părăsite* ori *vite de vii sălbătice*?

— Se află vii părăsite pe dealuri, numite vii sălbătice, multe și multe. Viță de vie sălbăticită se află pe dealuri în foarte multe locuri.

95.

— Pomet se numește locul cu pomi sădiți.

96.
— Mere de mai multe soiuri.
99. Cultivă țărancele române pe acolo vermi de mătase?
— și dacă poartă pe acolo haine cu borangic?
— Pe la noi nu cultivă, num(ai) în părțile banatice și Bucovina, pe acolo poartă și veșminte așa.
100. Se află pe acolo vreun loc ori vreun sat numit: Almă, Almaș, Arva, Bistra, Bistrița, Colun, Cuhna, Cîmpul Românilor, Pășunile Românilor, Giula, Giulești, Horezu, La Leu, La Vultur, La Capul Boului, Posadă, Râmești, Romani, Stirașu?
— și ce spune poporul despre locurile aceste?
— Se află pe acolo vreun sat etc. Almașu în cottul Aradului; Bistrița (în Ardeal; Bistra este un loc la „Telecu“, sat lângă Beiuș, Giulește, o parte de sat la Sîrbești, un sat lângă Vascoi, pe un deal sub Biharea; Gyula (Békés megye); oameni numiți Harje sunt; Rama este în cottul Aradului o comună despre care se zice că a fost toată de nemeș(i) și azi sunt nobili foarte mulți în ea și români. La Vultur, în dosul lui Gruicul Zări(i); La Valea Boului, la Moți (la Vidra sat).
101. Se află acolo vreun sat cu numirea de Șasă ori Șază?
De exemplu: Șaza Vinții, Șasa Lupșii?
— și ce înțelege poporul sub cuvîntul Șasă ori Șază?
— Lupoia, o comună curat românească în cercul Ceica.
102. Ce înțelege poporul sub numirea de linie într-un sat oarecare?
— Se zice cătră împărțeala veche de pămînt linie. Și azi cînd desparte inginerul un hotar de altul, ori pămîntul comunei de cel domnesc, taie linie. Și frații între sine tau linie (tau zic la noi în loc de tai).
103. Ce nume ori conume vechi romane sunt întrebuițate pe la țărani de acolo? D(e) e(xemplu): Ancu, Priscu, Latinu, Terentie, ori alte nume și conume romane?
— Gligor, Lupu-a, Samson (Sone), Ilie (Lie), Nicolae (Culae, Miculae, Cula, Culiță, Lae, Lașu, Vae), Miroane, Roane, Ioan (Neșu, Nicu, Nițu, Nuțu, Nyele), Nichifor (il) fac Fore, Teodor (Dore, Doliu, Todoraș-el, Todica), Alexandru (Sandru, Sandre, Șendruț), din Găvrilă (Hașcu, Vîlă), Vasalie (Likă, Tilică și Lie), Georgiu (Gheorghiiță, Ghiță, Ghie, Gyurka, Gyur(cuța), Traian (Tanu, Troenu, Troian), Petru (Petruț, Trușcă, Petrița — trișor), Anca, Gafie (Fie), Putu, Pufu, Pățurnica, Rinde, Rădeșu, Broscoiu, Plaștin, G(h)erlan, Ghib, Bodea, Baci, Boce, Bocu, Bîzu, Birde, Pisaiu, Paie, Gaie, Ștefan — Fane — Fănuț — Fana.
104. Ce fel de nume sau conume personale terminate în *anu* — dar mai puțin cunoscut se află pe la țărani de acolo?
— Constantin (Costanu), Damian, Patruhanu (Hanu), Deliman, Nemoian, Țigan, Foiteanu, Drăgan, Lupan, Epurean, Cioban, Broștean, Bogdan, Traian, Boban, Topan.
105. Sau nume și conume terminate în *ușu* D(e) e(xemplu): Lăpădușu, Mărcușu, Flucușu etc.?
— Mărcușu, Domocoșu, Martinușu, Florușu, Mesaroșiu (români), Alimpiu, Petroina, Plaștin.

106. Ori nume și conume terminate în oniu? D(e) e(xemplu): Lăzăroniu, Petroniu?

— Antoniu, Svetoniu, Martiniu, Morlan, Iercan

107. Sau terminate în ilă? D(e) e(xemplu): Frățilă, Stănilă, Vintilă etc.?

— Dănilă, Stănilă, Samoilă, Petrilă, Paradilă, Bădilă, Bancilă, Gavrilă, Trailă, Trilă, Zimbrilă, Chirilă, Boscorodilă, Pepilă, Mălăilă, Frățilă, Burilă, Zăpăcilă, Bălăcilă, Vilă, Ghilă, Filă (femeiesc), Silă.

108. Se află cumva pe la țărani de acolo numele ori conumele următoare: Iulie, Iunie, Antonie, Cesaru, (Țesaru ori Țisaru), Augustu (Augustinu), Octavianu, Tiberie, Claudie, Neronu, Vespasianu, Titu, Domițianu, Traianu (Trăian ori Troianu), Marcu, Ulpie, Adrianu, Aurelie, Septimie, Severu, Deciu, Valerianu, Galienu, Valerianu, Tacitu, Probu, Dioclețianu, Galerie, Licinie, Constantin (Constantin), Costanu (Stanu), Costanciu (Stanciu), Flavie, Iulian, Iovianu, Valentinianu, Valente, Grațianu, Teodosie, Arcadie, Onorie, Justinu, Justinianu, Costinu?

— sau în altă formă populară asemănată cu numele aceste?

— Julie, Iulian, Iusti-anu, Gusti, August, Tiberiu (Rie, Riu, scurtat), Titu, Valentin (Valente, Tie, prescurtat), Adrianu, Prohabu, Stanciu, Iovan, Valente, Severu, Grațianu, Marțianu, Iustin, Costinu (Tinu), Plaștin, Gregoriu, Terențiu, Ignățiu, Gligor, Strugariu, Dolog, Dolga, Iovan (sunt multe familii în Băleni (sat), de la Bala), Costina, la Hălماغiu sunt multe familii, Marișu, Hîr, Higiu, Probaș, Pricoliciu, Svirn, Sbîcu, Bărcane, Borșu, Nicula, Pasc, Petco, Poruț, Pungaș, Sumedran, Sîrm, Jolde, Fulea, Dodu, Dudu, Bociu, Baci, Bortîș, Bulc, Bulz, Buziu, Buda.

109. Se află cumva pe la țărani de acolo numele ori conumele următoare: Albanu (Albeanu), Alemanu, Alanu, Asturu (Astureanu), Arapu, Brețeanu, Bastarnu, Besu, Bastagă, Boranu, Cîmpianu, Călabreanu, Canpu, Contaru, Celtiberu, Catalonu, Comagenu, Cimbru, Dalmatu, Deceanu (Diceanu), Daia, Daza, Galu, Grecu, Gotu, Gota, Guta, Guda, Goda, Goteanu (Godeanu), Gutinu (Godinu), Frâncu, Igulu (Iguru), Jipa, Lămășanu, Lusitanu, Lucanu, Latu, Lateșu (Latișu), Latinu, Mișanu, Milea, Milianu, Neamțu, Numidu, Onca, Osteanu, Pădeanu, Panonu, Partu, Perșu, Ponu, Puianu, Papirie, Rîpeanu, Receanu, Romanu, Suru, Spanu, Tăutu, Tungru, Troceanu, Truscu (Trușcă), Tîrseanu, Tălianu, Ubeanu (Obeanu), Umbreanu, Usonu (Osonu)?

— Albescu, Arapu, Bratu, Besu, Beșian, Borlan (profes(or) (la) Beiușu). Borha, familii într-un sat lîngă Beiuș (Teleacu), Cămpianu, Cămpenianu, Nan, Non, Cotor, Cep, Galu, Grecu, Guda, Guler, Frâncu, Jip, Lică, Hălماغian, Lucan, Minișean, Mile, Ile, Micle, Milian, Neamțu, Enea, Pulana (bărbat), Roman, în Călugări sunt foarte mulți (Iustina, Savina, Todora, Dochia, femei), Gula, Ilie, Manasie, Haralampie, Tempeleu, Zdrinca, Zabu, Ferdelișu, Moț, Muțu, Gib, Culda, Pipa, Viju, Pința, Pîrțu, Păcală, Torincu, Tulvan, Dîrlea, Ispas, Grasu, Dușe, Bușe, Găinușe, Mușet, Cușma, Chizu.

110. La țărăncile române de acolo sunt cumva obișnuite numele de: Marciana, Justina, Sofia, Savina, Todora, Dochia?

— Marta, Veronica, Zamfira, Veselina (Lina), Catița (Tița), Sofie (Fie), Piștoaloaie, Carolina, Dochia, Todora, Zina, Zeni, Hercilia, Ana, Puca, Tințioaie, Anuța, Nuța, Barbura, Saveta (Veta), Floare (Florica, Dilinca), Tinca, Creața, Sulbe, Raveca, Josana, Rafila (Fila), Saveta (Veta), Magdalena (Lina, Dalina), Domnica, Mărișca, Matroana, Amalia, Măriuca (din Maria), Ștefania, Paladia, Eufronica (Fona), Elena=Ileana, Lena, Anastasia, Anisia (Sia), Angelina (Lina), Mina, Veica, Vuca (din Raveica).

111. Cum era obiceiul din vechime, câte conume purtau *boierii, răzeșii, moșnenii și nemeșii* de acolo? (Să se dea exemple).
- În comuna Criștior (de la Crișu) sunt foarte mulți numiți Nemeși, de pe timpul cînd au scos turcii din țară, d(e) e(xemplu): Nemeș Luca etc., oameni cu stare bună, (acum) sunt lipsiți de drepturile lor.
112. Cîte conume purtau *vechii clăcași și iobagi de acolo*? (Să se dea cîteva exemple).
- Le zicea iobagi, robotași, slujbași, dijmași (iară către păzitori le zice: odoru, birău — cel mai mare, căprari, ășpani și cioși (despre aceștia se zice că pînă-i lumea nu erau sătui, le zice nesăturați, lăcuste (iadul pe popor).
113. Ce fel de nume ori conume *cu formă mai barbară* se află întrebuițate pe la țărani de acolo?
- Păgîn, Titanu, Harap, Capcînu.
114. Se află cumva în ținutul de acolo *vreun drum vechi părăsit, așternut cu bolovani, cu table de piatră, cu pietriș mărunt, ori cu pămînt ars* și cum se numește drumul acesta?
- Se află drum vechi numit Valea Gruiu Zării, largă cam de 4 m, vine din Ardealu, peste muntele Găina, e presărat cu negru, cum ar fi piatra scoasă arsă de la băi (cohuri).
115. Cît este de larg drumul acesta?
- dacă este ceva mai ridicat peste suprafața pămîntului?
- și dacă are șanțuri pe margini?
- Șanțuri are dar puțin vizibile, lărgime cam 4 metri.
116. De unde vine drumul acesta și prin ce comune trece?
- Din Ardeal peste renumitul munte Găina și urcă la Poiana Neamțului (comună care este drept sub poalele maiestosului Bihor).
117. Se află cumva în ținutul de acolo *vreun drum vechiu numit*: troianu, drum împărătesc, drumul cătanelor, drumul păgînilor, drumul de piatră, drumul uriașilor, drumul împetrit, calea împetrită, calea albă, drumul poștei, drumul împărătesei Irina, drumul Lupianului, drumul lui Rujanu, Calea tătarilor, drumul sașilor, drumul hunilor, drumul rusului, drumul leșului, drumul olacului, drumul popilor, drumul marmurei, drumul sarei, drumul oăiei, calea celor frumose, caldarîm?
- Drumul Moțului, Drumul Părăsit; la Bărăști se află calea „Popilor“, pe delu(țul) la Hoanca Re, Drumul Urieșilor (la Poiana).
118. Pe ce fel de locuri sunt făcute drumurile aceste?
- pe șes?
- pe vale?
- pe coastele ori pe muchia dealurilor?
- și dacă drumurile aceste merg în linie dreaptă trecînd peste dealuri și pe marginea prăpastiilor, ori dacă înconjură cumva dealurile și locurile mai rele?
- Pe deal (printre hotarele (dintre) Bărăști și Verzar).
119. Ce spune poporul despre drumurile aceste, cine le-a făcut și pentru ce scop anume?
- Nu știu despre ele nimic, num(ai) atîta că a fost drumul țării(i).

120. Se află cumva în munţii de acolo urme de drum vechiu tăiatu *întreg în stîncă vie*?
121. Se află pe acolo vreun loc numit: La piatra arsă?
 — la piatra scrisă?
 — ori „la piatra tăiată“?
 — şi dacă sunt acolo ceva urme de drum vechi?
 — Pe virful muntelui Zănoaga (pe virful Cucurbetei — munte) prin *piatră e făcut drum(ul)* în al cărui capet este „*Piatra arsă*“, apoi este „*Piatra Crepată*“, la dealul Tisei.
123. Ce se spune, pe unde era în vechime drumul principal de trecere în ţările vecine?
 — Trece(au) în Ardeal pe drumul „Grăitoarei“ (piatră) şi pe la Hirtoape, pe la Curbelit.
125. Se află pe acolo sate, dealuri, movile, cu numele de *Popină, Popeni, Grajduri, Peşta vechiă, Dealul Cailor*?
 — pentru ce poartă numele acesta?
 — şi dacă se află acolo ceva urme de zidării vechi?
 — Se află; la „Grajduri“, este în hotarul comunei Cimp, la băile unde scot piatră de fer.
126. Se află acolo pe lângă drumurile bătrîne vreun stîlp vechi de piatră?
 — ce inscripţiune are?
 — şi pentru ce a fost pus stîlpul acolo?
 — Se află nişte ziduri din cari azi (i)ese un izvor, la locul numit Roşiiu-Camenişte se află cărămizi prin pămînt şi azi, din piatră măcinată, în forma asta: (Fig. 12)
127. Se află pe acolo vreun sat, în care sătenii nu aveau în vechime alte îndatoriri faţă de stăpînire, decît să *păzească drumul cel mare* de făcătorii de rele?
 — Poiana a fost o astfel de graniţă şi Criştiorul.
137. Se află pe hotarul comunei de acolo vreun loc numit: *Cetate, Cetăţuie, Cete, Cetate împărătească, Cetatea de pămînt, Cetatea Latinilor, Cetatea Romanilor, Cetatea Dacilor, Cetatea Tătarilor, Cetatea Neamţului, Cetatea lui Trăian, Cetatea Marcului, Cetatea Fetei, Cetatea Bolovani, Costeiu, Costolu, Culă, Canapu, Građu, Grădeţu, Grădişte, Palancă (Pălăncuţă), Palotă, Trohanu, Turnu, Rotundă, Strajă, Căraulă, Burgu*?
 — În comitatul Aradului se află în hotarul comunei „Răscirata“ lângă un bolovan mare — locului aceuia îi zic „Cetăţeaua“; Cetatea Fetei la Dezna (cottul Aradului), e într-un virf de deal.
151. Ce spune poporul, ce lucrări mari au mai făcut jidovii aceştia?
 — au făcut ei undeva vreun pod?
 — au tăiat vreun munte?
 — sau au strămutat ei cursul vreunei ape?
 — Au strămutat albia apei turcii, la Poiana, de au mînat lemne cu apa prin alt loc, urmele se văd şi azi.
152. Se află cumva acolo ruinele vreunei cetăţi vechi cu numele de *Uriasa* sau *Cetatea Urieşilor*?
 — La Dezna se vorbeşte de „Cetatea Urieşilor“.

155. Se află pe acolo vreun deal sau ruine vechi cu numele de *Orlea, Orlat, Orlați (Urlați), Urlui, Oroiu?*
— și ce înțelege poporul sub numirile acestea?
— Osoiu
158. Se află acolo vreun lor, ori sat, cu numele: Boisce, Breaza, Celei, Flămînda, Hodoș. (.), Oarda, Orade, Prival, Tihu (Tiha), Vărădie, Vede, Zea, Zaton?
— ce înțelege poporul sub numirile aceste?
— și dacă se găsesc în locurile aceste ceva urme de cetăți, de străji, ori de drumuri vechi?
— O parte a Vașcăului se numește Boiu (oamenilor de aceia parte le zic boieni). Aici în orașul Vașcou este și o apă numită Boiu, ce vine pe sub pământ din hotarul comunei V(așcou) Sohodol, din peștera de care am făcut amintire mai sus. Această peșteră e afundă de nu se mai știe(e) nimic de afundimea ei; această apă vine pe sub un deal grozav, cale de 2—3 ore, pînă trece la Vașcou. Vara e apa foarte rece (iar iarna e caldă tocmai ca ciupa, vara se află păstrăvi (pești) în ea, iarna nu.
Vorbesc bătrînii că odată un domn ar fi slobozit pe gura peșterii de la V(așcou) Sohodol o gîscă și o rață; gîsca n-au mai ieșit la Vașcou, iar rața la trei zile a (i) ieșit pe sub deal la locul numit „Boiu“.
Bărăști (de la un om cu numele Băra) are o școală gr(eco)-or(todoxă) rom(ânească), cu Vașcoul un preot și un învățător, dar doi primari și în camera de administrație sunt deosebite în cauze politice.
163. Se află acolo vreun loc numit *Orății?*
— și ce se înțelege sub numirea aceasta?
— Sub cuvîntul „Orății“ se înțelege ceva gratulațiune și o cîntare la morți, religioasă.
169. Din ce fel de metal sunt banii care se găsesc pe acolo risipiți pe suprafața pămîntului: de aur, de argint ori de aramă?
— ce fel de tipuri și inscripțiuni au banii aceștia?
— și ce spune poporul, de la ce oameni sunt banii care se găsesc risipiți pe acolo?
— De argint, aramă.
170. Se află cineva în ținutul de acolo, care să aibă colecțiuni mai mari de monete vechi?
— La seminarul gr(eco)-cath(olic) din Beiuș, precum și la mine (V. Sala) se află colecțiune de bani vechi (numismatică), în măsură mare în Beiuș; la mine de argint: 1679, 1849, 1710, 1349, 1667; (de) aramă: 1707, 1801, 1800, 1807, 1812, 1762, 1851, 1812, 1816, 1782, 1760, 1750, 1780, 1721, 1862, 1858, 1764, 1781, m(ai), sunt da nu le pot descifra anul; pe unul așa: (fig. 13), rîu-i turcesc?
171. Se vorbește ceva, că în ținutul de acolo să fi fost undeva vreun *sat sau oraș pustiit?*
— cum s-a numit satul ori orașul acesta?
— și cine l-a pustiit?
— Într-un deal la Poiana se vorbește despre ceva sat Chiujiu, ce s-ar fi pustiit cu totul.
172. Ce înțelege pe acolo poporul sub cuvîntul de *seliște?*
— se înțelege cumva sub numele acesta locul casei cu grădina?
— ori locul unde este așezat satul astăzi?

— sau numai locul unde a fost *odată satul bătrîn*?

— Înțelege sub satul Săliște, zice că va fi rămas de la ruși ori turci (comună foarte veche).

173. Locul numit acolo „*săliște*” unde se află? — pe șes, pe vale ori pe deal?

— Satul Săliște de Vașcou se află sub un deal, într-o surpătură grozavă; prin mijlocul ei cură o vale ce învîrte vreo 7 mori, are pomi, îndeosebi nuci mulți, iar Săliște de Beiuș e pe un deal, dară în toată Ungaria nu este o comună să fie cu atît pomet ca acea Săliște, chiar și pe haturi în rîl (în țarină) pe vîrf și pe răzoare sunt pomi, trăiesc din pomărie oamenii; în Săliște de Beiuș o duc rău de apă, căci e departe de ei.

186. În *cimitirele* (sau *țintirimele*) *românești* de acolo se găsesc cumva astfel de urne cu cenușă?

— sicriuri de piatră?

— ori bani vechi din timpul romanilor aruncați în morminte?

— Prin cimitire se află cite un ban săpînd.

188. S-au găsit undeva acolo prin pămînt *olane* sau *tuburi de pămînt*, *tuburi de plumb*, *sghiaburi de lemn* ori *canale de piatră*, pentru adusul apei din o depărtare oarecare?

— Sg(h)iaburi este la Poiana de pe timpul turcilor, de a(u) mutat apa dintr-un loc în altul.

190. Se află cumva pe acolo vreun loc anumit *sghiabu*?

— și dacă s-au găsit pe acolo urme de vreun canal vechi?

— Sg(h)iaburi se mai zice cătră locul aredicat de pe cari cade apa în o afunzime în formă de cataract.

191. Se vorbește ceva pe acolo despre *cătănia din vremile vechi*?

— ciți ani trebuia în vechime să facă cineva slujba ostășească?

— Despre cătănie se zice că un om (d)in Poiana a cătănit 41 de ani; cari a(u) fost cătane era(u) preferiți oriunde. Pe vremile acele umblau 'cu chică și durmia(u) doi într-un pat (și) se peria(u) unul pe altul acea; 30—40 de ani au servit. Unul cu numele Tina a servit 41.

197. Ce cîntece sau zicători popoarele se află acolo despre *Dunăre* și despre *Țari-grădu*? D(e) e(xemplu):

Du-te copile mai tare
Că vine Dunărea mare, etc.

— Cîntece despre Dunăre este:

Frunză verde din cărare,
Du-te fetițo mai tare,
Că vine Dunărea mare.
La să vie să mă mîie,
Că m-au urît vecinile
Și m-au îndrăgit străinile.

alta:

Măriuță de la Greci,
Adă luntre de mă treci,
Ai grijă să nu mă-(n)neci,
Că de mă v(e)i (în)neca,
Tu de mine samă-i da.

alta:

Dunăre apuță lină
Treci-mă-n țară străină,
Da mă treci cu o grăbire,
Să nu mă ajungă o perire.

alta:

Frunză verde de bobău*
Sci-mă singur D(umne)zeu,
Că ce am păcătuit eu;
Că poruncă mi s-a dat
Să trec Dunărea-nnotat,
Mai nainte de inserat.
*(ce-i ei nu știu spune, eu încă nu știu ce-i)
Colecț(iile) mele

alta:

Dunăre apă sărată,
Să te văd trecut-odată,
Din această țară-n altă.
Pune-aș verde jurămint
Că pe aici nu m(ai) calc.

199. Se află în ținutul de acolo vreun sat cu numirea de: Comești, Drămbari, Buciumi, Buciumeni, Cătane, Călărași, Roșiori?
— și ce spune poporul despre satele aceste?

— Se află lângă Orade un sat pur românesc, Buciumi, (apoi) Săucani, Dumbrăvani, în cercul Vașcoului, Drăgănești lângă Beiuș, Hirsești, Sedlste, Toretoreni — sat rămas de la tătari (Tatar falva), Căcăcenii, Hotar, Bălenii (de la Bala).

202. Pe acolo este obiceiul, ca țăranii să împărțească timpul nopții după străji?
— și cite străji sunt într-o noapte?

— Se vorbește de străji, d(e) e(xemplu): am venit în vreme ce străjile vor fi fost schimbate — mi se pare cîntatul cocoșilor de o dată înțelege poporul sub acest cuvînt.

203. Ce fel de versuri ori cîntece bătrîne ostășești se aud pe acolo în gura poporului?
(Referentul este rugat să ne comunice astfel de cîntece, fie cît de scurte).

—
Pe marginea Dunării,
Merg voinici(i) cu caii,
Cai(i) sar și tropotescu,
Fetele plîng și jelescu,
Pe bădiții cu năframă,
Ce-i luă Neamțul cătană etc.
Colecț(iile) mele

204. Cum se numesc pe sine oamenii din ținutul de acolo?

— Vașcohani, Cohani; către cei ce șed la dealuri zic: gugumani, guguleni, gudurani și prostălăi, gaucani — în ciufală strigă după ei așa.

205. *Ce numiri satirice întrebuiţează oamenii de acolo pentru locuitorii din ţinuturile vecine? D(e) e(xemplu):* moţi, mocani, bufeni, frăţuţi, ţuţueni sau altcumva?

— Vidicani, fratuţi zic bănăţenii către ungureni, către noi adică, crişeni.

208. Sînt cunoscute la poporul de acolo numirile de: Ardeal, Ţara Românească, Moldova, Bucovina, Ţara Ungurească, Banatu, Ţara Bulgărească, Ţara Sîrbească, Ţara Leşească, Ţara Rusească?

— cum zic oamenii de acolo în vorbire: ne ducem în „Ardeal” ori ne ducem „peste munte”; ne ducem în „haia ţară”?

— Vorbesc de ţări, d(e) e(xemplu): de Ţara Pămîntezului, Ţara Bureşului, a Muscalului, Moldova, Bucovina, Ţara Românească, Ţ(ara) Bulgărească, Ţ(ara) Sîrbească, numai de „Leşească” n-am auzit; zic: ne ducem (î)n Ardeal, ori „trecem peste munte” ori „trec(em) dealul,” graniţa.

Poporul zice:

Săracu d'Ardealul nost',
Bun colteiu de ţară a fost.
Străine fie-ţi ruşine,
Că luaşi ce-i bun din mine.

unii zic în loc de aceste şire așa:

Străine nu ți-i ruşine
Că l-ai luat cu minciune.
Din colec(ți)ile lui V. Sala

217. Cum pronunță poporul de acolo numele oraşelor din apropiere? D(e) e(xemplu):

- Argeş ori Ardieş?
- Rusava ori Orşova?
- Sebeş ori Caransebeş?
- Braşeu ori Braşov?
- Abrud ori Avrud? Sau Baiă de Abrud?
- Sibiu ori Sibiniu?
- Aiud ori Aniudu?

— Zic: Braşeu, Ardeşu, Abrud, Sibiu.

218. Sătenii de acolo cînd vorbesc de oraşul din apropiere, îi zic cumva pe nume, d(e) e(xemplu): Cîmpulung, Argeşu, Bucureşti, Haţeg, Bălgrad ori îi zic numai simplu „oraş”? D(e) e(xemplu): mă duc la oraş, vin de la oraş.

— Merg la oraş, merg la Cou (Vaşcou), Binşu (Beiuşu), Băiţa (Băiţa).

219. Cînd se duc oamenii din satul de acolo la tîrg în oraşul din apropiere ca să vîndă ori să cumpere, *se duc ei în haine de sărbătoare*? — ori în haine de lucru, de toate zilele?

— La toate tîrgurile merg cu veşminte frumoase de sărbătoare îmbrăcaţi, periaţi, curăţaţi, ca la nuntă.

220. În ce oraş sau cetate de acolo spune poporul că ar fi fost în vechime *scaunul unei domnii oarecare*?

— În Beiuş şi Vaşcou se vorbeşte de domnie, pe cînd lua dijma de la popor.

222. Se aude cumva pe acolo în gura poporului cuvîntul de pag ori pog și de vîcu în loc de sat?

— Se zice în doină:

„Cîtu-i lumea și aist *vidicu*,
Nu-i ca mine de voinicu,
Eu nu zic, numai cam facu,
La străini nu li-s pe placu.
Colecț(iile) mele

224. Ori cu terminațiunea în *ușu*? D(e) e(xemplu): Florușu, Drăgușu?

— În comitatul Aradului este comunele: Sepreușu, Chirelușu, Ucurișu, lîngă Beiușu: Șincuiușu, Iuanîșu, Revetișu (Arad)

225. Sau cu terminațiunea în *inți* sau *enți*? D(e) e(xemplu): Binținți, Mehedinți, Cernenți etc.?

— Covăsinți, Lalesinți

226. Sau cu terminațiunea în *așu*? D(e) e(xemplu): Almașu, Silvașu, Făgărașu?

— Miziașu (și Mizieșu) unde s-a născut Miron Romanul, Arch(episco)pul se azi.

227. Cu terminațiunea în *ipu*? D(e) e(xemplu): Asinipu.

— Unip în Banat

228. Se află acolo vreun munte cu numirea de: Caucasu, Cogheonu, Munții Și-rilor, Bătrînul?

— Muntele Bătrîna

223. Ce înțelege pe acolo poporul sub numirile de *Virtoape* și *Smidă*?

— Virtoape se numesc gropile de sub dealuri și de pe dealuri, despre smide am zis m(ai) sus.

234.

— Du-te iute cu furca,
Că țipă foc bătrîna.

(oare nu înțelege muntele)?

235. Se află pe acolo băi vechi părăsite, anume?

— băi de aur?

— băi de argint?

— băi de aramă?

— băi de fier?

— și cum se numesc băile aceste?

— Se află la Poiana Neamțului, lîngă poalele Bihorului, toată comuna este înconjurată în băi, în gropi și săpături din vechime (șciolne) cu numele de băi la: Lunca, la Coaste, la Valea lui Stan, în Prosu, Suruncurele, Valea Striminoasă, la Petre Tuțului, la Zimbru, Dîmbul Șpanului, Coasta lui Bihari, în Dîmbul Arsului, în Ghiușului, în Valea Mare — și azi lucră băieșii (aici), la Tăuți, Pesticuțu, în Lăzuț, la Capu Rînsarului, în Dosul lui Stăneasă.

236. S-au găsit cumva în băile de acolo urme şi unelte vechi din cari să se poată crede că băile acele au fost lucrate şi în vremea păgînească de demult? Anume dacă s-au găsit:
- stolne sau galerii vechi?
 - şghiaburi vechi pentru scursul apei?
 - păreţi de stînci pîrliţi de foc?
 - ciocane vechi?
 - lampe vechi de pămînt?
 - litere vechi săpate în pereţii stîncilor şi anume ce fel de litere?
- S-au găsit sfredele şi cleşte precum şi lămpi; cleştele au avut forma așa: (fig. 14) dar oable de tot.
237. b. Se află pe acolo vreun loc ori sat numit:
- Rudă, Rudăria, Scorobaiă, Certej, Fodînă, Homor, Homorod, Baia împărătească?
 - ce înţelege poporul sub numirile aceste?
 - şi dacă se află în locurile aceste *urme de băi vechi de aur, de argint, de aramă ori de fier?*
- Este un deluţ numit la „Rudă“, lîngă băi.
241. Ce se vorbeşte, în ce oraş era în vechime „cămara“ sau *deregătoria* cea mai înaltă a bărăşagurilor de acolo?
- Se vorbeşte că cămara băişagurilor să fi fostă în Băiţă — Resbanya.
248. Ce se înţelege pe acolo sub numele de *rudari, aurari, slătari şi băieşi?*
- Sub băieşi se înţelege oamenii care lucră la băi.
288. Se vorbeşte ceva pe acolo despre nişte viteji cu numele de *Novac şi Iorgovan?*
- Se vorbeşte despre Novac şi Iorgovan:
- Iorgovane Constantin,
Nu te lăsa la păgîn.
290. Ce însemnare mai are cuvîntul „novac“ în limba poporului de acolo?
- „Novacu“, om întreg, mai mare ca alţii, „bulbuc“ om.
292. Cum rosteşte anume poporul numele rîurilor de acolo? D(e) e(xemplu):
- Tiriorman sau Tiliorman?
Argeş sau Ardieş?
Cibinu sau Tîbinu?
Ampoi sau Ompoi?
- (În caz dacă un rîu pe acolo are două numiri populare să se însemne amîndouă).
- Crişul Negru, Valea Galbenă, Bistra, Vâlcele
301. Ce înţelege pe acolo poporul sub numirea de *vad, brudă, brudină?*
- Vadu e locul pe unde trec oamenii (e apa m(ai) mică, trecătoare).
304. Ce fel de riuri se numesc pe acolo gîrle?
- şi ce deosebire este între gîrlă, rîu şi pârău?
- Gîrla e apa supt un deal de nu cură, iar pârău şi rîu care curg neîncetat.

306. Ce înțelege poporul p-acolo sub numele de ogaș?

— „Ogașu“ se numește locul pe unde merg roatele una după alta; tăietura ce o fac roatele de nainte și merg cele dinapoi pe ele e ogașu.

319. Se află pe acolo vreo apă curgătoare cu terminațiunea în *bach*, *boc* sau *bocă*? D(e) e(xemplu): Beșimbach, Glimboc, Glimboacă?

— Se zice la apa mare stătătoare: Dilboacă și Dilbină.

320. Se află pe acolo vreun rîu cu numele de *Bistra* ori *Bistrița*?

— și ce înțelege pe acolo poporul sub numirile aceste?

— Bistra se află un rîu la satul „Telecu“, curge printre două dealuri.

323. Ce spun bătrînii, ce fel de popoare sau limbi păgîne au călcat în vechime țările aceste și au făcut rău românilor?

— Vorbesc de păgîni, căpcîni și turci și tătari.

324. Se spune ceva pe acolo în popor despre o *pustiire mare și groaznică a țarei*, anume, că odată satele și orașele de acolo să fi fost arse, dărimate și asemănate cu pămîntul?

— Vorbesc că a(u) fost pustiite și că tot focuri s-ar fi văzut și oameni(i) a(u) fugit (mai multe nu știu spune nimica, că ei numai atîta au auzit vorbind).

325. Se vorbește ceva pe acolo că a fost odată *împușinarea lumii*, încît de abia se înțîlnea om cu om?

— și din ce pricină se împușinase așa de tare lumea?

— Se vorbește că au fost o bătaie mare, apoi o foame după bătaie și după foame a(u) perit oameni, de puteai umbla zile întregi ca să vezi om și se mîncă unul pe altul de foame.

327. Cînd veniau limbi păgîne în țară, ce făceau oamenii de acolo, unde fugeau dinșii cu familiile și cu averile lor?

— Fugeau în păduri, prin peșteri, de se ascundeau.

329. Se vorbește ceva pe acolo că în vechime românii să fi fost supuși păgînilor și anume ce fel de păgîni erau aceia?

— Se vorbește de păgîni mult, că ce fel de păgîni au fost nu știu spune.

330. Se vorbește ceva în popor că odată să fi stăpînit *nemții* ținutul de acolo?

— Poiana Neamțului e de ei edificată, spun bătrînii că ei au stăpînit-o.

331. Ce fel de nemți erau aceia?

— creștini sau păgîni?

— aveau ei cetăți?

— unde era scaunul domniei lor?

— cum trăiau?

— și ce s-a întîmplat cu ei?

— Băieși

332. Se află cumva pe acolo vreun sat ori loc numit: Craiu? Crăiță? Crăiești? Muntele Craiului? Piatra Craiului? Fîntîna Crăiesei?

— și pentru ce se numesc așa?

— În Ardeal este Fîntîna Crăiesei, în munte și Piatra Crăiasa și Piatra Brăiasa.

333. Se află cumva pe acolo vreun sat ori loc cu numirea de: Nemţi? Toteşti? Tăuţi? Goteşti? Godineşti?
- Tăuţi, Drăuţi, sunt în colţul Aradului
336. Ce cuvinte nemţeşti se află în limba ţăranilor români de acolo?
- Folosesc în loc de adevărat richtig, handsfut=huntfut zic; cînd joacă cărţi folosesc tot vorbe nemţeşti: lanf, trop, blind, vizi etc.
337. Întrebuinţează pe acolo poporul cuvintele de: ariman, ghiaur, gai, sală sau şală, scabiu?
- şi ce însemnare au?
- Şală — năframă — cîrpă:
Înşală iute bade calul
De voieşti să scapi cu capul etc.
339. Nume ori conume terminate în riche? D(e) e(xemplu): Vetriche etc.?
- Patriche, Urechie
340. Nume ori conume terminate în bur? D(e) e(xemplu): Brandibur etc.
- Taşabur, Bucur, Vultur.
341. Nume ori conume terminate în fred sau frid? D(e) e(xemplu): Amalfrid etc.
- Alfredu
342. Ori terminate în mir? D(e) e(xemplu): Stanimir, Tatomir etc.
- Agmir
343. Nume ori conume terminate în mund sau mut? D(e) e(xemplu): Torismund sau Torismut.
- Sigismund, Colomanu, Solomon, Simeon
345. Nume ori conume cari se rostesc de popor cu H la început? D(e) e(xemplu): Hampu, Hoarst, Haneş, Henţ etc.
- Hatzegu, Horju, Hoţu, Haşcu, Herle, Herede, Herdele, Hirbei, Herbai, Hane, Hangaciu, Hodoşu, Hossu, Hijiui, Hule, Hinz, Hip, Hancu, Hăncuţ, Haneşu şi Hinişu (în comuna Briheni m(ai) tot satul sunt Hanişu şi Hatzegu), Hirina.
346. Se află cumva la ţăranii de acolo nume ori conume de Varvar şi Duşman?
- Virvoara, Vraşmaşu (sate sunt: Verzari inf(erior), (superior) şi (mediu), supt păduri; nu s-o fi făcut din Varvari cumva?!)
351. Se povesteşte ceva pe acolo despre nişte crai cu numele de: Atila (Aţel, Eţel sau Heţel)? Alarichu? Bălan?
- De Atila şi de Halarip vorbesc, dar zic către un joc ce se face din partea pruncilor de Țigan „halarip”: se întoarce de-a roata în mîini, cu picioarele-n sus — apoi se izbeşte de vatră, scuipeşte în lături şi descintă în mod trivial (pentru pîine şi tutun).
354. Ce vorbesc românii despre oamenii cari locuiesc pe pustele ţării ungureşti?
- despre oameni cari locuiesc în munţii de miazănoapte ai Ungariei?
- şi despre oamenii cari locuiesc dincolo de Nistru?
- Vorbesc românii cînd înfruntă pe cutare om: așa ești și faci ca un beteor (betyör) de pe pustele ungurești.

355. Se află acolo în limba poporului cuvintele *stravă* și *cam*?

— și ce însemnare au?

— Cuvîntul *camu* se folosește foarte mult, d(e) e(xemplu): eu frate „camu” judec că nu-i a bună pîra și sfada dintre noi; sau: — place-ți mîlaiul frate? — „cam așa”

Stravă nu se folosește, numai *stavă* (hergelie de cai), *stîrv* (putreziune sau putrejiune, putoare).

358. Se vorbește ceva că în vechime oamenii din unele sate de pe acolo să fi purtat *haine vinete* (albastre ori mohorîte)?

— În cercul Vașcou a(u) purtat peptare vinete cu bumbi femeile, pînă prin anii 1862, ba chiar și bărbați(i); se află peptare vinete în toate comunele din cerc și azi.

359. În ce sat anume pe acolo se găsesc oameni *mai rău îmbrăcați*, zdrețeroși, peticiți, murdari și cerșetori?

— În Brădet, Chișcău, Cîmp, Briheni, Călugări, Leheceni.

361. Ce satire sau *cuvinte de batjocură* are poporul de acolo despre *nemți* și despre *slavi* (slovaci, ruteni, poloni, ruși etc.)?

— Cătră nemți — cotoflenti, șvabi; despre unguri:

Ungur, bungur, mutăntoc,

• • • • •

• • • • •

362. Ce înțelege poporul pe acolo cu cuvintele de: *tîrg*, *tîrg de țară*, *bulciu* (bîlcu) și *iarmaroc*?

— Tîrg: în Vașcou sunt în tot anul 6 tîrguri mari, de țară, iar de săptămîină — care cade totdeauna sîmbăta; *tîrg se chiamă cînd unul vinde și altul cumpără*. În Hălmaგიu zic către tîrgul mare „bulciu”, iar către tîrgul de săptămîină „mărturie”.

363. În ce zi anume se face *tîrgul de săptămîină* în orașul sau în comunele de acolo?

— În Beiuș se fac 4 tîrguri mari și anume: Tîrgul de Broaște, în luna lui Faur, tîrgul de Sîngeorgiu, în 5 mai, Tîrgul de Sînt Ilie, în 1 august și tîrgul de Sîmedru (S. Dimitrie) în 7 noemvre, după calend(arul) nou.

În Vașcou (sînt) 6 tîrguri mari: În săptămîina 1 în Mărtisor, 1 săptămîină în mai, în 1 săptămîină în iulie și în 1 săptămîină în septembrie, 1 săptămîină noemvrie și în săptămîina ianuarie. Afară de acea (este) tîrg de săptămîină în toată sîmbăta în Vașcou.

În Tinca (un orașel) se fac luni, în Orade luni și marți, în Arad vineri, în Hălmaგიu sîmbăta, în Băița duminică; tîrgul de săptămîina în Beiuș e joia.

367. Despre ce fel de *împărați* și *împărătese* vorbesc țaranii de acolo?

— De la Constantin și Elena că a(u) fost vrășmași la păgini.

372. Despre ce viteji mari vorbeşte poporul pe acolo?

— Despre Gruia lui Novac, Marcu Viteazul şi despre Iorgovan şi Făt-Frumos,

zice:

Cîţi feciori-s pe sub deal,
Ca şi Marcu n-are cal;
Iar cîţi sunt pe la cetate,
Nu-s de laşi ca Marcu-n spate.

375. Se vorbeşte ceva pe acolo despre nişte viteji cu numele de: Buhă? Găină? Velisarie? Buzea? Vitalian? Baba? Ascan? Aigan? Suta? Sunucă? Bărbat? Gruia? Corbea?

— ori despre alţi viteji oarecari?

— Este un pădurariu lângă Beiuş în satul Remete şi-l chiamă Şuta da nu Suta; vorbesc de lotrul Corbea (...):

Corbea bé şi diluleşte
Şi de bani nu-ş(i) bănuieşte.
Pintea strigă neîncetat:
Corbe, Corbe-ţi faci de cap.
Colecţ(iile) mele.

Apoi vorbesc de Gruia lui Novac, Ludae, Tunsul.

376. Vorbesc ceva bătrîni că în vechime românii era scrişi la două porţi mari? — şi ce înţelegeau bătrîni sub numirea de Poartă mare?

— Vorbesc la nunţi o oraţie tot cu portari (colecţ(iile) lui Miron Pompiliu, prof(esor) în Iassy). Cîntecul Nevestescu se află în foaia Familia din 1867. Cîntecul Lacăţii, o colecţiune a mea de 6 coli, predate spre publicare fostului redactor al Foişoarei, Gr. Sima lui Ioan din Abrud (...)

377. Se află pe acolo vreun sat în care oamenii să vorbească o limbă mai deosebită de cum o vorbesc alţi români?

— şi prin ce anume se deosebeşte limba lor de limba românească cunoscută?

— În toate cercurile sunt vorbele respective, pronunţarea deosebită, d(e) e(xemplu): lângă Beiuş zic feru, la Vaşcou (Cou) zic şeru, veru (porcu) heru, vina — hina şi în loc de du-te zic vă, în loc de acolo, aoaci.

378. Se află pe acolo vreun sat în care oamenii să vorbească o limbă şiscăvită, anume:

Cu Țe şi cu ți în loc de ce şi ci? D(e) e(xemplu): Țer în loc de cer, Ținți în loc de cinci

Cu s în loc de ș? D(e) e(xemplu): sasă în loc de șasă
septe în loc de șapte
seauă în loc de șeauă

Cu z în loc de j? D(e) e(xemplu): zoc în loc de joc
zos în loc de jos

— şi cum se numeşte limba aceasta şiscăvită?

— În părțile Hălmagiului zic în loc de cinci — şinşi, jină în loc de vină.

379. Vorbește pe acolo poporul cu *r* în loc de *n*, cînd consonanta aceasta din urmă se află între două vocale? D(e) e(xemplu): *pire* în loc de *pine*
irimă în loc de *inimă*
lură în loc de *lună*
 — ori dacă se află pe acolo la cineva vreo carte veche scrisă cu mîna, în cari unele cuvinte să fie scrise cu *r* în loc de *n*?

— Zic *irimă* în loc de *inimă* și:

Săracă dirima mea
 Iară prins-a mă dure.
 Cum n-am cuțit să te tai,
 Să văd ce durere ai.

apoi:

Dirima mea cea stricată
 Mai tomnește-o doamne odată,
 Să nu fiu tot supărată.

și:

Dirima mea fi ca tya
 Că m-au lăsat nevasta.
 Dirima me-i ca focu,
 Că m-au lăsat norocu.
 Dirima mea fi ca para,
 Că o mîncă nietiuniala.

380. Cum rostesc țărani pe acolo cuvintele următoare:

călcîniu ori *călcîiu*?
ântâniu ori *ântâiu*?
cuniu ori *cuiu*?
vinie ori *vîe*?
puni (2 pers. sing., pres. ind.) ori *pui*?
țini (2 pers. sing., pres. ind.) ori *ții*?

— Rostesc țărani: *călcîiu*, *ântiu*, *cuiu*; în loc de „*puni sacii pe caru*” zic „*pui pe caru sacii*”.

381. Cum vorbește poporul pe acolo silabele *che* și *chi*? De exemplu în cuvintele următoare:

ureche, *uretie* ori *urece*?
genunche, *genuntie* ori *genunce*?
ochi, *otî* ori *oci*?

— Zic în părțile Aciei, în fostul comitat Zarand: *urece*, *crăstăvece*, *genunce*, *aci*:

Mîndră cu oci mnerăi,
 Tu cu minciuni că mă ții,
 Văd că la noi nu mai hii (în loc de *vii*).
 Hină mîndră mai degrabă,
 Că de nu mă bagi în boală.
 Boala pentru nana-i rea,
 O știe toată lumea.

382. Vorbește pe undeva poporul cu *cl* în loc de *ch*?
 D(e) e(xemplu) zice pe undeva:

ureclie în loc de *ureche*?
clem în loc de *chem*?

— Nu cu *cl* în loc de *ch*.

383. În ce sat ori ținut rostesc pe ce și pe ci într-o formă sibilată cam ca *șe și și*?
D(e) e(xemplu): *șeriu* în loc de *ceriu*?

șinși în loc de *cinci*?

— Tot în părțile fostului (comitat) Zarand zic, pe la Groși, Bănești, Rîș-culița, în loc de *ceriu-șeriu*, în loc de *cinci-șinși*.

384. În ce ținut silaba *bi* se pronunță *ghi*?

D(e) e(xemplu): *ghine* în loc de *bine*?

împodoghi în loc de *împodobi*?

corgi în loc de *corbi*?

— În loc de *bine* zic pe acolo, în părțile Hălmagiului, *ghine* sau în loc de „vine Nicolae” zic „ghine Nicolae”:

Ghină, ghină mai cu pași.

Că ne ducem la ortăși, în loc de ortaci (soți, tovarăși)

385. Poporul schimbă cumva pe acolo pe f în h înainte de i sau e muiat?

— anume cum vorbește poporul pe acolo cuvintele următoare:

să fie sau *să hie*?

fiară sau *hiară*?

fierbințe sau *hierbinte*?

— În părțile Vascului schimbă în foarte multe cuvinte, dar în părțile Beiușului nu, ei încă beiușenii rid de cohani cînd vorbesc. *Vezi 381*. La Cou (se) zice: hin în loc de vin, hinaris în loc de vinar (răchie):

Hin, hinars îmi place mie,

A be cu om de omenie;

Hinu-i bun, hinarsu-mi place,

Ele mă bagă-n păcate.

În loc de *fie* zic *hie*, *șie* (șie cum o și), *fiară* — *hiară*, *fierbinte* — *șerbinte* și *hierbinte* nu *hierbinte*, în loc de *vespe* zic *hespe*, *vezure* — *hezure*, *este* — *heste*, *heșit-o* — *eșit-o*; într-o colindă se zice:

Heșit-o doamne heșitu

Vinători de-a lui Crăciun etc.

Colect(iile) mele

În loc de *femcie* zic „heie”:

„Heie, heie, draga mea,

Tu iară apuci a bea,

Be-ți-ai oci și capul,

Doară te-a lua dracul.

În loc de *vulpe* în părțile Beiușului îi zic *hulpe*.

386. Cum zice poporul pe acolo:

pele, *chiele* ori *pșele*?

piatră, *chiatră* ori *pșatră*?

pită, *chită* ori *pșită*?

— În Zarand zic:

Șpelea* ta încă nu-i mindră,
Te arată că-și bătrînă.
*șpele — piele, șcșele — piele;

Zic chiatră în ambele cercuri: Beiuș, Vașcău, la Hălmagiu zic și ceatră:

Chiatră, chiatră de-ai crăpa,
Să pot trece la mama,
Să-mi mai stîmpăr dirima.

În loc de p(i)ele zic pti(e)le (ptyele) în părțile Vașcoului și Beiușu(lui), (în) Zarand — șpele; pita — pșita, în Zarand:

De cînd eu m-am măritat,
Pșită cu lacrimi am mîncat.

ori:

Lacrimi cu pșită am mîncat.

387. Pe unde, poporul în unele cazuri, moaie pe jumătate în vorbire consonantele *d*, *g*, *n* și *t*? zicînd:

die în loc de *de*
nienie în loc de *nene*
punie în loc de *pune*
tietie în loc de *tete*
toatie în loc de *toate*

— Pre la noi se folosește *punie* în loc de *pune*. D(e) e(xemplu):

Punie mamă pinza-n șură,
Ciți vor trece să-mi dea gură
Și o pune la pirleaz,
Ca să n-am pic de răgaz.

Punie nană barsonul tău,
Punie-l pod peste Holod,
Să mă gui (sui) cu porcii în codru,
Să mince ghinde și fagu,
Să văd pe cine mi(i) dragu etc.

388. Cum rostește poporul pe acolo cuvintele următoare:

viață ori *jiață*, *iață* sau *ghiață*?
vită ori *jită*, *iită* sau *ghită*?
vișel ori *jișel*, *ișel* sau *ghișel*?
vin ori *jîn*, *iînu* sau *ghîn*?

— În părțile Hălmagiului în loc de *viață* zic *jiață*, în loc de *viță* — *jită*, în loc de vite jite:

Sciu că dracu* va mîna,
Boi și vaci cătă Giula,
Că nici tata n-a minat,
Nici o jită (vită) la Arad.
*(și truda se zice)

vițelu-bițel, vin-ghin:

Ghină nană, ghină tare,
Că mi-i dorul fără stare etc.

389. Cum zice poporul pe acolo:

vulpe ori *hulpe*?
volbură ori *holbură*?
vuiește ori *huiește*?

Cînd e ploaie cu holbură
 Atuncea caii se fură,
 Iar cînd ploaie și suflă vînt,
 Atuncea caii se vînd.

Huiește nană și custă,
 Că nici dracu nu te muștră.
 (Iacă în loc de vuiește — huiește)

Hui, hui prin spăhui,
 Ca să stringem la surcele,
 Să prăjim popa pe șele.

390. Se află pe acolo vreun sat în care oamenii să vorbească mai mult cu *a* în loc de *ă*?

De exemplu: *batătura* în loc de *bătătură*
legătura — în loc de *legătură*

— Pe deal pe la batatura — (în loc de *bătătură*)
 Vine Ana-mi cere gură.

Zic femeile *batatura* — ruptură cînd coasă veșminte cu ață răsucită; *d(e)* *e(xemplu)* partea inferioară a izmenelor e *batatura* și pe umăr ciur cu *batatura*:

Na izmene cu *batatură*,
 Dacă-mi dai un pic de gură.

391. Cum vorbește poporul pe acolo, mai mult cu perfectul simplu ori cu perfectul compus?

D(e) *e(xemplu)*: *lucrai* ori *am lucrat*?
arai ori *am arat*?
semănai ori *am semănat*?
secerai ori *am secerat*?

— Vorbește cu perfectul simplu și cu cel compus:

lucrai ori *am lucrat*,
mîncai ori *am mîncat* etc.
săpai ori *am săpat* — le folosește așa.

392. În ce sate se vorbește pe acolo cu *tu* în loc de *domnia ta*, ori cu *voi* în loc de *domnia voastră*, chiar cînd vorbitorul se adresează către o singură persoană?

— În părțile Beiușului zic „tu” în loc de *d(um)neata*, iar în părțile Vașcoului *d(umnea)ta*.

393. Ce cuvinte și forme vechi mai puțin cunoscute în alte părți întrebunțează poporul pe acolo?

— Întrebunțează *hin* în loc de *vinu*, *hiu* în loc de *viu* sau *vin*, în loc de *du-te*, *vă*. În părțile Beiușului zic către boul din brează (dreapta): *ha Bimboc*, *ha Rende*, *ha Pirocu*, iar la cel din stînga (din om): *cia Daru*, *cia Semec*; *vașco-*

hanii mină pe boi: hais Lomba, cea Bide (Bigye); hălnăgianul zice: hais Piroc, hua cea Semec hua.

394. Se aude pe acolo în limba poporului cuvîntul *rigă*?
— și ce înseamnă oare?

— În limba poporului se zice *păpărugă* cînd nu ploaie, de-i secetă, atunci îmbracă o fată ori pruncu cu frunziș și merg pe stradă cîntînd:

Ploaie, doamne ploaie,
Ca și din ciurel,
Ca și din ciubăr,
Ploită curată,
De la domnul dată.

Mai este oameni cu conumele „*Riga*” în Călugări.

395. *Ce versuri, rugăciuni, ori cuvinte neînțelese rostesc copii pe acolo cînd se joacă?*

— Jocuri sunt: Sfîrșitoare, Morisce, De-a lanțul, De-a ascunsul sau de-a cucul, De-a gîsca, Tupitu, De-a ascunsul, De-a inelul, De-a fuga, De-a pîpin-teiul, Prăștietoarea, Morișca, Pușca de apă (din cucută), Jocul de-a porumbei, Jocul de-a biserița, De-a baba oarba, Jocul în nuci, De mijit, De-a puricele, De-a lopta, De-a butura, De-a cătanele, De-a mița oarbă, De-a lupu cu oaia, De-a crastaveți(i) De-a baba cu puii, De-a frige rața, De-a piua, De-a hulpea (vulpea), De-a mînca carne din frigare, De-a (i)epurele, De-a lotrii și jendarii, De-a fura clisa din cămară, De-a cîrnațu, De-a suge vițelul la vacă, Vine huipea, De-a fintîna, De-a cloșca, De-a șerpele, De-a hespii (v), De-a talgerile, Duc foc, cari vedeți nu spuneți, De-a lupul cu heru, De-a sta în creștet, De-a șerpîi cînd fac mărgele, De-a pișcă beciu, adă beciu, De-a ulioara, De-a cî-nepa, De-a petricelele, De-a strugurii, De-a oluțu, De-a bănuțu, De-a juca ursul, De-a pușca ursul, Czinczili bambolo (ungurescu)?, De-a tîrșu, De-a birăul, De-a parul, De-a paisele, De-a întorsul peste cap, De-a vînt Ioan de după deal, De-a baba ludă, Trecu cioara pîngă casă, De-a roata, De-a svîrlu cu bîtele pe sus, De-a băga pita-n cuptor, Trecu uliu pîngă casă, De-a țiganul spînzurat, De-a buha flocăită, Dihorul peste șură, De-a tavla, Harapu trecu pîngă casă, De-a mîgariul, De-a berbecule, De-a oaia, De-a broasca, De-a ținerea pruncuțului în brațe, De-a cocărluța, De-a burdare carul, Lupul la capre, De-a pițigaie gae, De-a cocărluța se ține de caru, Hai la noi, De-a cînuțu, De-a zdrinca, De-a mița cu șoarecele, De-a cotopița, De-a cerbul, De-a sacul fundat, De-a varul a stinge, Cocoșul culcat în virful șurei, Cocoșii cînd se băteau, toți cu toți se flecăiau, De-a ochii beliți gura căscată, De-a napu fript în tigaie, De-a prisnelu, Fuge lupul după vacă, Mielușcii plîng după mamele lor, De-a sporul, De-a hiburelele, De-a pascărelele, De-a grapa, De-a grădinița, De-a pogăcelele, De-a păunu, De-a patul, De-a gezeșu (trenu), De-a virșa, De-a stîrpi iruga, De-a pupăza, De-a ieguța, De-a ușa, De-a oblocu (fereastră), De-a fluturu, De-a soba, De-a biserica, De-a coliba, De-a hizna, De-a grămaduța, De-a căprioara, De-a turca, De-a orbeți(i), De-a podu, De-a nunta, De-a guda cu cînele. Jocuri copilărești sînt nenumărate. Acum de poțesti descoperirea lor și acea o pot face cu toată plăcerea.

Vașcou, 1894, ianuaru 23, s.n.

Vasilu Sala,
învățător

**UN DOCUMENT IMPORTANT SUR LES RÉALITÉS
ÉTHNO-FOLKLORIQUES DE BIHOR À LA FIN DU XIXe SIÈCLE**

Résumé

Ce travail met dans le circuit scientifique les réponses de Vasile Sala, folkloriste renommé de Vașcău, au questionnaire de Nicolae Densușianu de 1893, questionnaire qui, appliqué dans plusieurs zones du pays voulait offrir à la fin une image d'ensemble sur la mythologie roumaine.

Les informations fournies sont des références aux réalités présentes ou passées, gardées dans la mémoire collective, des domaines de l'histoire locale (données sur l'histoire économique, sociale, militaire), de la culture matérielle et spirituelle des habitants de deux zones ethnographiques: Beiuș (surtout la sous-zone de Vașcău) et Zărand (surtout la sous-zone Hălmagiu), la toponymie et l'onomastique de la zone mentionnée.

Nombre des données mises à la disposition des chercheurs des domaines mentionnés sont confirmées par les recherches effectuées jusqu'à présent, d'autre sont inédites.

Fig. 1.

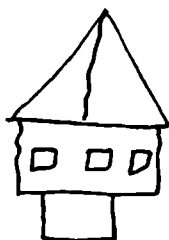

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

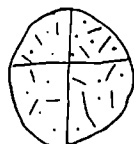

Fig. 6.

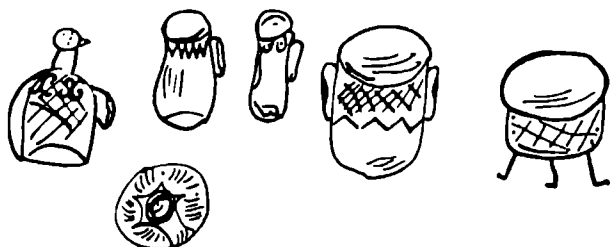

Fig. 7.

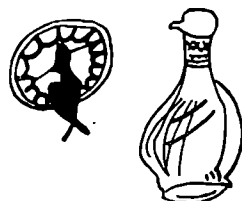

Fig. 8.

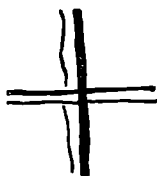

Fig. 9.

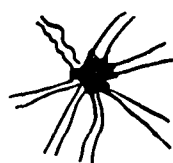

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 13.

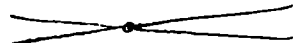

Fig. 14.